

Manana Angie
Motshekga, Holobye
wa Dyondzo ya
Masungulo

Nkulukumba Enver
Surty, Xandla xa
Holobye wa Dyondzo
ya Masungulo

Tibuku leti to tirhela ti endleriwe vana va Afrika-Dzonga ehansi ka vurhangeri bya Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Manana Angie Motshekga, na Xandla xa Holobye wa Dyondzo ya Masungulo. Nkulukumba Enver Surty.

Tibuku to tirhela ta Rainbow ti vumba xiyenge xin'wana xa ntawa wa micingiriko ya Ndzwalo ya Dyondzo ya Masungulo leyi kongomisiweke eka ku antswisa matirhelo ya vadyondzi va Afrika-Dzonga eka tigiredi ta ntsevu to sungula. Tanihi xin'wana xa swilo leswi nga swirhangana eka nkunguhato wa matirhelo ya mfumo, phurojeke leyi yi humelerile hi ku seketeriwa hi timali hi Nkwama wa Timali ta Tiko. Leswi swi endlile leswaku Ndzwalo yi swi kota ku endla leswaku tibuku leti to tirhela, ti kumeka hi tindzimi hinkwato ta ximfumo handle ko hakeleriwa.

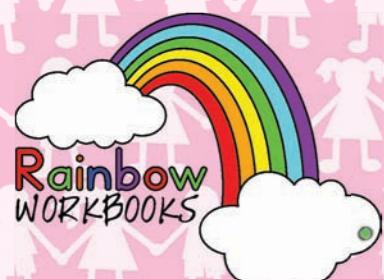
Hi tshemba leswaku tibuku leti ti ta pfuna vadyondzisi eka micingiriko ya vona yo dyondzisa ya masiku hinkwawo no tiyisisa leswaku vadyondzi va vona va kota ku heta kharikhulamu. Hi tiyisise leswaku hi letela mudyondzisi eka nghingiriko wun'wana na wun'wana hi ku katsa mifungho leyi kombisaka leswi mudyondzisi a faneleke ku endla swona.

Hi ni ntshembo wa leswaku vana va ta tiphina no tsakela ku tirha micingiriko leyi nga ebukwini loko va ri karhi va ya emahlweni no dyondza, na leswaku wena, mudyondzisi, u ta tsaka swin'we na vona.

Hi mi navelela ku humelela, wena na vadyondzi va wena eku tirthiseni tibuku leti to tirhela.

ISBN 978-1-4315-0240-0

9 781431 502400

LIFESKILLS IN XITSONGA

GRADE 1 – BOOK 1

TERMS 1 & 2

ISBN 978-1-4315-0240-0

THIS BOOK MAY
NOT BE SOLD.

Leyi
pfuxetiweke hi
xiCAPS

Giredi ya

Ntivo swa vutomi hi XITSONGA

Buku ya 1

Tikotara ta 1 na 2

Tlilasi:

Vito:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

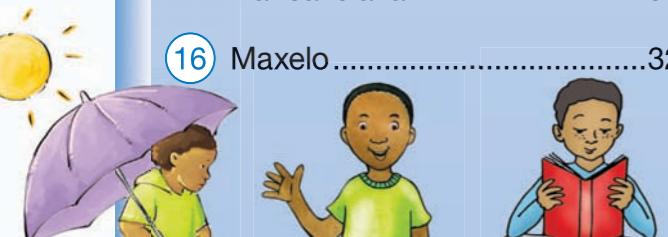

Leswi nga endzeni

Kotara ya 1

Pheji

- 1 Mayelana na mina.....2
- 2 Mihlovo no cina 4
- 3 Hinkwerhu hi hlawulekile 6
- 4 Hinkwerhu ha hambana.....8
- 5 Yimbelela risimu 10
- 6 Ndzi tinyungubyisa hi xikolo xa hina 12
- 7 Tindhawu to hambana 14
- 8 Tlilasi ya hina 16
- 9 Mafambelo yo ya exikolweni....18
- 10 Ndzi tshama ndzi basile.....20
- 11 Mikhuva yin'wana leyinene 22
- 12 Ndzi basile 24
- 13 Mikhuva leyinene 26
- 14 Ku basa na vukheta.....28
- 15 Maxelo lawa ndzi wa tsakelaka.....30
- 16 Maxelo 32

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Fifth edition 2015

ISBN 978-1-4315-0240-0
This book may not be sold.

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

Kotara ya 2	Pheji
17 Ndyangu wa ka hina	34
18 Ndyangu wa ka hina	36
19 Ha hlaisana	37
20 Ku kombisa leswaku wa hlaisa	38
21 Vuhlayiseki ekaya na le kusuhi (1)	40
22 Vuhlayiseki ekaya na le kusuhi (2).....	42
23 Vuhlayiseki ekaya loko ndzi ri ndzexe.....	44
24 Swin'wana leswi u faneleke ku swi tsundzuka.....	46
25 Miri wa mina	48
26 Switwi swa mina.....	50
27 Ku fambafambisa miri wa mina.....	52
28 Ku ehleketa hi vuhlayiseki.....	54
29 Ku hlaiseka	56
30 Ku hlaisa miri wa mina wu tshama wu hanye kahle	58
31 Ku hlaisa miri wa mina wu tshama wu hanye kahle	60
32 Ku kambisia	62

Masiku ya nkoka ya 2015

Sunguti

- 1 Sunguti Siku ra Novinjara
31 Sunguti Siku ra Vana va le Mapatwini

Nyenyenyanzi

- 2 Nyenyenyanzi Siku ra Misava ra Tindhawu ta nhlangasi
14 Nyenyenyanzi Siku ra Valentine

Dzivamisoko

- 3 Dzivamisoko Siku ra ku fa ka Hosi
4-11 Dzivamisoko Paseka
5 Dzivamisoko Paseka
6 Dzivamisoko Siku ra Vandyangu
7 Dzivamisoko Siku ra Rihanyu Lerinene ra Misava
22 Dzivamisoko Siku ra Manana Misava
27 Dzivamisoko Siku ra Ntshunxeko

Mudyaxihi

- 1 Mudyaxihi = Siku ra Vatirhi
10 Mudyaxihi Siku ra Vamanana
15 Mudyaxihi Siku ra Mindyangu ra Misava

Mawuwana

- 17 Mawuwani Eid-Ul-Fitr (ku hela ka Ramadan)
18 Mawuwani Siku ra Nelson Mandela ra Matiko ya Misava
30 Mawuwani Siku ra Xinghana ra Misava

Mhawuri

- 9 Mhawuri Siku ra Rixaka ra Vavasati
13 Mhawuri Siku ra Misava ra Vanhu lava tirhisaka Ximatsi

Nhlangula

- 2 Nhlangula Siku ra Misava ra ku pfumala ka Timbholovo
5 Nhlangula Siku ra Misava ra Vadyondzisi
11 Nhlangula Siku ra Vana va Vanhwanyana ra Misava
14 Nhlangula Al-Hijira (Novinjara ya Islam)
15 Nhlangula Siku ra Misava ra Vavasati va le Makaya
16 Nhlangula Siku ra Swakudya ra Misava

Hukuri

- 11 Nhlangula Deepavali (Diwali)
12 Nhlangula Vikram (Novinjara 2072)
20 Hukuri Siku ra Vana ra Misava hinkwayo

N'wendzamhala

- 1 N'wendzamhala Siku ra Misava ra AIDS
3 N'wendzamhala Siku ra Vatsoniwa ra Misava
5-14 N'wendzamhala Chanukah
16 N'wendzamhala Khisimus
25 N'wendzamhala Siku ra Xinkulobye

Holiday ya Rixaka ra Afrika-Dzonga:
Siku ra nkoka ra xitsundzuxo xa Vayuda:
Siku ra nkoka ra xitsundzuxo xa Islam:
Siku ra nkoka ra xitsundzuxo xa Bahá'í: * * *
Masiku ya Misava ya Nhlangano wa Matiko:

Nyenankulu

- 5 Nyenankulu Purim
21 Nyenankulu Siku ra Timfanelo ta Ximunhu
21 Nyenankulu Siku ra Misava ra Swihlahla na Mirhi
20-21 Nyenankulu Naw-Rúz (Novinjara ya Bahá'í) * * *
22 Nyenankulu Siku ra Mati ra Misava
28 Nyenankulu 20:30-21:30 (nkari wa ndhawu) Awara ya Misava

Khotavuxika

- 1 Khotavuxika Siku ra Misava ra Vatswari
4 Mudyaxihi Siku ra Vana lava lahlekeke ra Misava
5 Khotavuxika Siku ra swa Mbangu ra Misava
8 Khotavuxika Siku ra malwandle ra Misava
12 Khotavuxika Siku ra Misava ro Iwisa ku Tirhisiwa ka Vana
16 Khotavuxika Siku ra Vantshwa
18 Khotavuxika Ramadan (ku sungula)
21 Khotavuxika Siku ra Vatataan

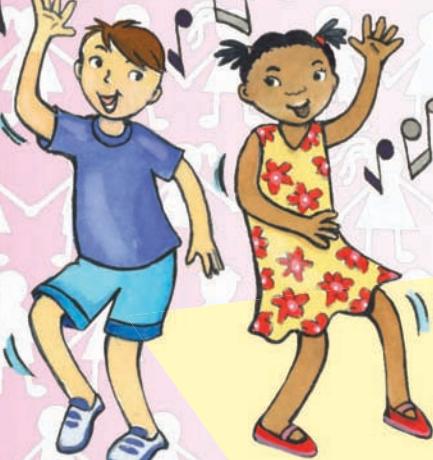
Ndzati

- 13-15 Ndzati Rosh Hashanah
21 Ndzati Siku ra ku Rhula ra Misava
23 Ndzati Yom Kippur
24 Ndzati Siku ra Ndzhaka
-

Giredi ya

1

Ntivo swa vutomi
hi **XITSONGA**
Buku ya I

Buku leyi i ya:

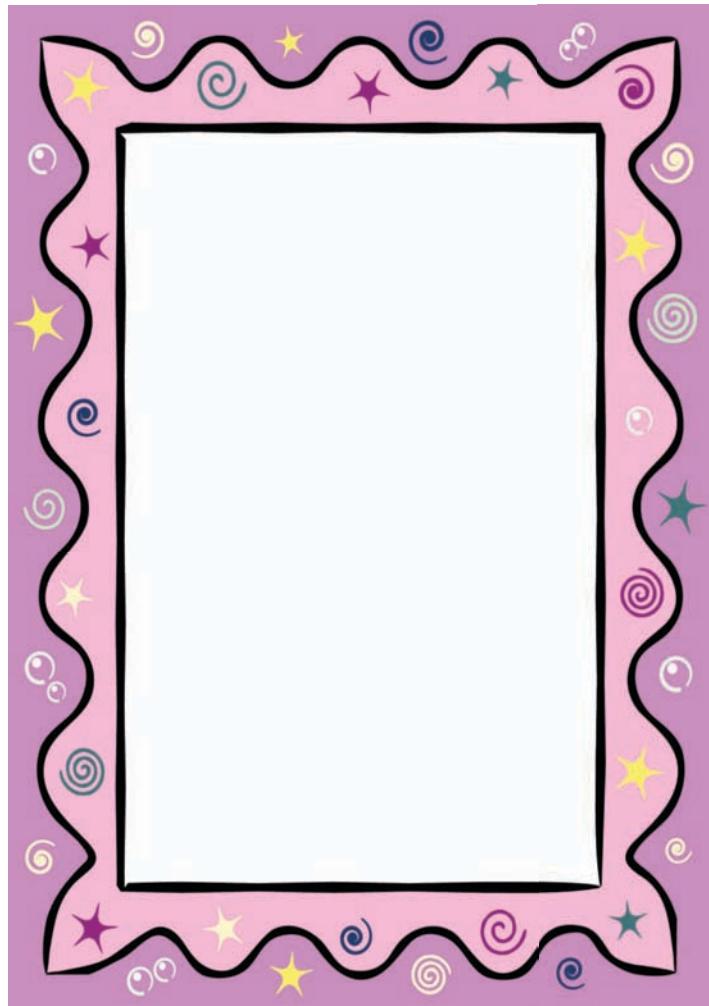
Mayelana na mina

Kotara ya l – Vhiki ra l – Phephā rō tīrhela ra

A hi endleni

Damarheta xifaniso xa wena
kumbe u tidirowa laha.

Adirese ya hina i:

Ndzi tiva leswaku siku ra mina ra
ku velekiwa ri rini.

ina

ndza
kanakana

e-e

Vito ra mina i

Xivongo xa mina i

Ndzi na _____ wa
malembe.

Ku na _____ wa swirho
endyangwini wa ka hina.

Nomboro ya riqingho ra hina i:

A hi diroweni

Joe i xitlangi xa bolo ya milenge.

Dirowa nchumu lowu u kotaka ku wu endla kahle.

Hlamusela vanghana va wena hi swilo leswi u kotaka ku swi
endla kahle. Kutani khalara nyeleti ebokisini leri faneleke
ku kombisa vuswikoti bya wena.

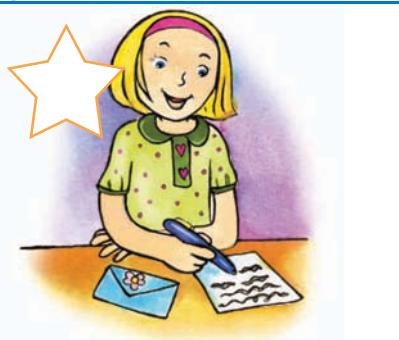
A hi vulavuleni

Ndzi kota ku hlaya.

Ndzi kota ku tiambexa.

Ndzi kota ku tsala
vito ra mina.

Ndzi kota ku cina.

Ndzi kota ku endla tiyi.

Ndzi kota ku buracha
meno ya mina.

Mihlovo no cina

Kotara ya l – Vhiki ra l – Phephā ro tinhela ra

A hi endleni

Xana u tiva mihlovo leyi?
Byela munghana wa wena
mavito ya yona.

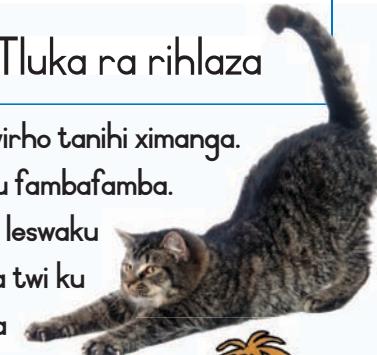
Sweswi khalara xifaniso xin'wana na xin'wana hi muhlovo lowu faneleke.

Banana ra xitshopana	Apula ro tshwuka	Jesi ra wasi
Xambhulela xa mihlovoohlovo	Lamula ra xilamula	Tluka ra rihlaza

A hi tiololeni

Mi nga si endla nghingiriko ehandle, ololoxani swirho tanihi ximanga.
Leswi swi ta olovisele mimiri ya n'wina ku kota ku fambafamba.
Tlhela u ololoxa swirho endzhaku ka nghingiriko leswaku
u kota ku wisa. Leswi swi ta pfuna leswaku u nga twi ku
vava emisiheni ya wena. Sweswi endla leswi vana
lava va swi endlaka.

Yimbelelani "Nhloko, makatla" loko mi ri karhi mi:

- endla wonge u ba xigubu.
- endla wonge u chaya katara.

A hi hungaseni

Phokotela mavoko eka
tipatironi leti.

Phokotela Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela

Phokotela Phokotela Phokotela Phokotela Phokotela

A hi endleni

Xana u nga swi kota ku endla swilo leswi? Kombisa vanghana va wena.

Ndzi nga tsutsumela ematlhelo yo hambana
handle ko chayisana na un'wana.

Ndzi nga tlula khadi.

Ndzi nga khunguluxela munghana wa mina
bolo leyikulu.

Hinkwerhu hi hlawulekile

A hi vulavuleni

Languta xifaniso kutani u
hlamusela munghana wa wena ku
hambana exikarhi ka vana lava.

Lavakulu na lavatsongo

Van'wana hi lavakulu, van'wana va hina hi
lavatsongo.

Van'wana va lehile, van'wana va hina va komile.

Hinkwerhu hi nga swi kota ku endla
xanchumu kahle.

I yini lexu u kotaka ku xi endla kahle?

A hi vulavuleni

Hlamusela vanghana va wena hi leswi u
titwiseke xiswona hi siku ro sungula exikolweni.

A wu tsakile	A wu rila	A wu nyanyukile	A wu hlundzukile	A wu ri na tingana

A hi diroweni

Dirowa xifaniso ku kombisa **leswi u titwisaka xiswona** loko munhu un'wana a
ku nyikile xitlangiso lexintshwa. Tsala vito ra nyanyuko eka xivandla lexu nga
ehansi ka xifaniso.

A hi vulavuleni

Hlamusela munghana wa wena hi leswi humevelaka exifanisweni xin'wana na xin'wana. Vula leswaku a wu ta titwa njhani loko swilo leswi a swi humevela eka wena. Gwajula xikandza lexi faneleke.

Mufana lonkulu u teka
swilo swa wena.

u tsakile	u nyanyukile	wa rila

Wena na munghana wa
wena mi tlanga swin'we.

u hlundzukile	u tsakile	wa chava

U pfula nyiko.

wa chava	u nyanyukile	wa nyuma

Buti kumbe sesi
wa wena u tshova
xitlangiso xa wena lexi u
xi rhandzaka swinene.

wa nyuma	u tsakile	u hlundzukile

A hi endleni

Endla nsalelo wa rintiho ra wena ebokisi ro sungula kutani u kombela mudyondzikuloni ku endla nsalelo wa yena eka bokisi leri landzelaka.

Xana wa swi tiva leswaku a ku na munhu loyi
a nga na nsalelo wa tintiho wo fana na wa
wena? Hi wena u ri wexe emisaveni hinkwayo,
hikwalaho u hlawulekile. Hambi mahahlwa a
va na misalelo ya tintiho leyi fanaka.

--	--

Xana wa swi kota ku vona leswaku
misalelo ya tintiho ya hambana?

Hinkwerhu ha hambana

Kotara ya I – Vhiki ra 2 – Phēpha ro tirkela ra

A hi vulavleni

Languta vana lava.
Xana va fana hi ndlela yihi?
Xana va hambana hi ndlela yihi?

A hi endleni

Languta xifaniso kutani u anakanya loko swivulwa leswi swi ri ntijiso kumbe vunwa.

Khalara swivulwa leswi nga ntijiso hi muhlovo wa rihlaza.

Khalara swivulwa leswi nga riki swa ntijiso hi muhlovo wo tshwuka.

Hinkwavo va na 2 wa mavoko na 2 wa milenge.

Hinkwavo i vanhwanyana.

Hinkwavo va ambarile tintanghu.

Hinkwavo va ambarile maburuku.

Hinkwavo i vana.

Hinkwavo va na misisi yo leha.

A hi diroweni

Dirowa xifaniso xa wena exivandleni xo sungula. Kutani dirowa xifaniso xa munghana wa wena wa xiviri. Loko u endlile sweswo, languta swifaniso kutani u vula leswaku u hambana njhani na munghana wa wena.

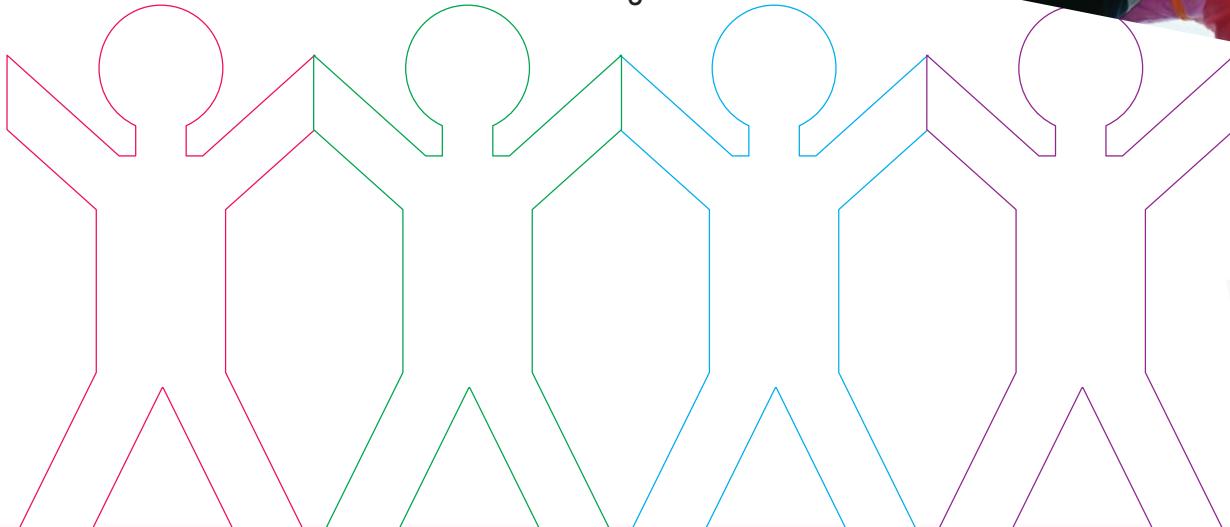

Mina	Munghana wa mina

A hi endleni

Khalara nketani ya vunghana ku kombisa leswaku munhu un'wana na un'wana u hambana na van'wana. Loko u endlile sweswo, u nga tsema u tlhela u sasekisa nketani ya vunghana eka xiyenge xa switsemiwa swa buku leyi.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Yimbelela risimu

Kotara ya I – Vhiki na 3 – Phephano

U nga si yimbelela, endla vutiori lebyi:
 Hefemulela endzeni swinene na le handle hi ku nonoka.
 Endla wonge u huhutela moya wo tima makhandhlele
 ekhekheni ra siku ra wena ra ku velekiwa, kutani vula
 "Brrrrrrrrrrrrrrr".

A hi vulavleni

Swimfenhana swa ntlhanu

Swimfenhana swa ntlhanu swi tlulatlula emubedweni.

Xin'we xi wela ehansi xi tivavisa nhloko.

Manana u vitanile dokodela kutani dokodela u te:

"Ku nga ha vi na timfenhe leti tlulatlulaka emubedweni!"

Swimfenhana swa mune swi tlulatlula emubedweni.

Xin'we xi wela ehansi xi tivavisa nhloko

Manana u vitanile dokodela kutani dokodela u te:

"Ku nga ha vi na timfenhe leti tlulatlulaka emubedweni!"

Swimfenhana swinharhu swi tlulatlula emubedweni.

Xin'we xi wela ehansi xi tivavisa nhloko.

Manana u vitanile dokodela kutani dokodela u te:

"Ku nga ha vi na timfenhe leti tlulatlulaka emubedweni!"

Swimfenhana swimbirhi swi tlulatlula emubedweni.

Xin'we xi wela ehansi xi tivavisa nhloko

Manana u vitanile dokodela kutani dokodela u te:

"Ku nga ha vi na timfenhe leti tlulatlulaka emubedweni!"

Ximfenhana xin'we xi tlulatlula emubedweni.

Xi wela ehansi xi tivavisa nhloko

Manana u vitanile dokodela kutani dokodela u te:

"Ku nga ha vi na timfenhe leti tlulatlulaka
 emubedweni!"

A hi diroweni

Dirowa xikandza xa wena.

Kombisa mahlo ya wena, tindleve, nhompfu, nomo na misisi.

Byela vanghana va wena hi leswi u langutekisaka xiswona.

A hi tiololeni

Tumbuluxani swirhalaganyi
etlillasini ya n'wina swo tanihi
leswi.

Tlulani ku suka eka xitulu
xin'we mi ya eka xin'wana.

Kasani ehansi ka matafula.

Teacher:
Sign:
Date:

Ndzi tinyungubyisa hi xikolo xa hina

A hi endleni

Dirowa xifaniso xa wena u
ambale yunifomo ya xikolo.
Kutani tata tinhlamulo leti siyiweke.

Ndzi nghena exikolweni xa

_____.

Vito ra mudyondzisi wa mina i

_____.

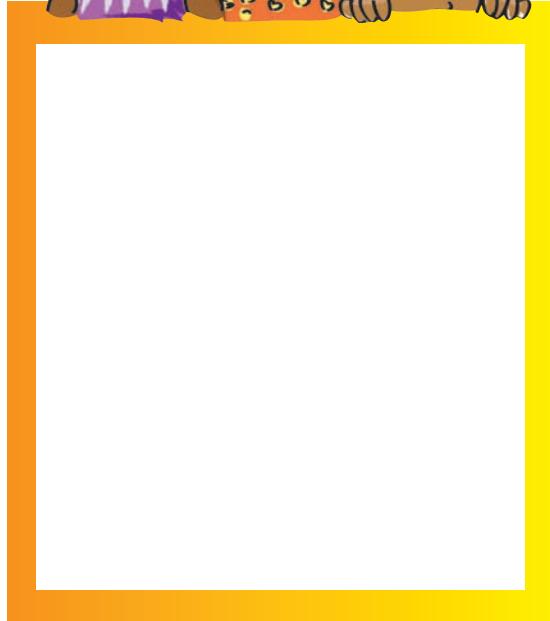
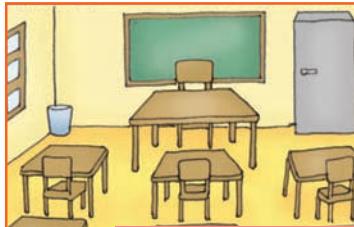
Nhloko ya xikolo i

_____.

A hi tsaleni

Languta swifaniso leswi. Kutani
tsema rito leri faneleke ra
xifaniso xin'wana na xin'wana
kutani u ri namarheta ekusuhi
na xifaniso.

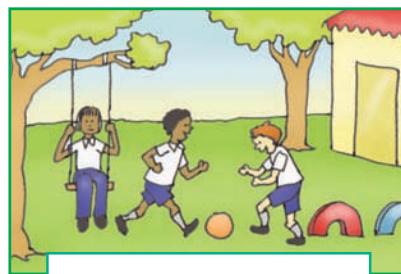
_____

_____

_____

_____

rivala ra mitlangu

tlilasi

hofisi

matsalana

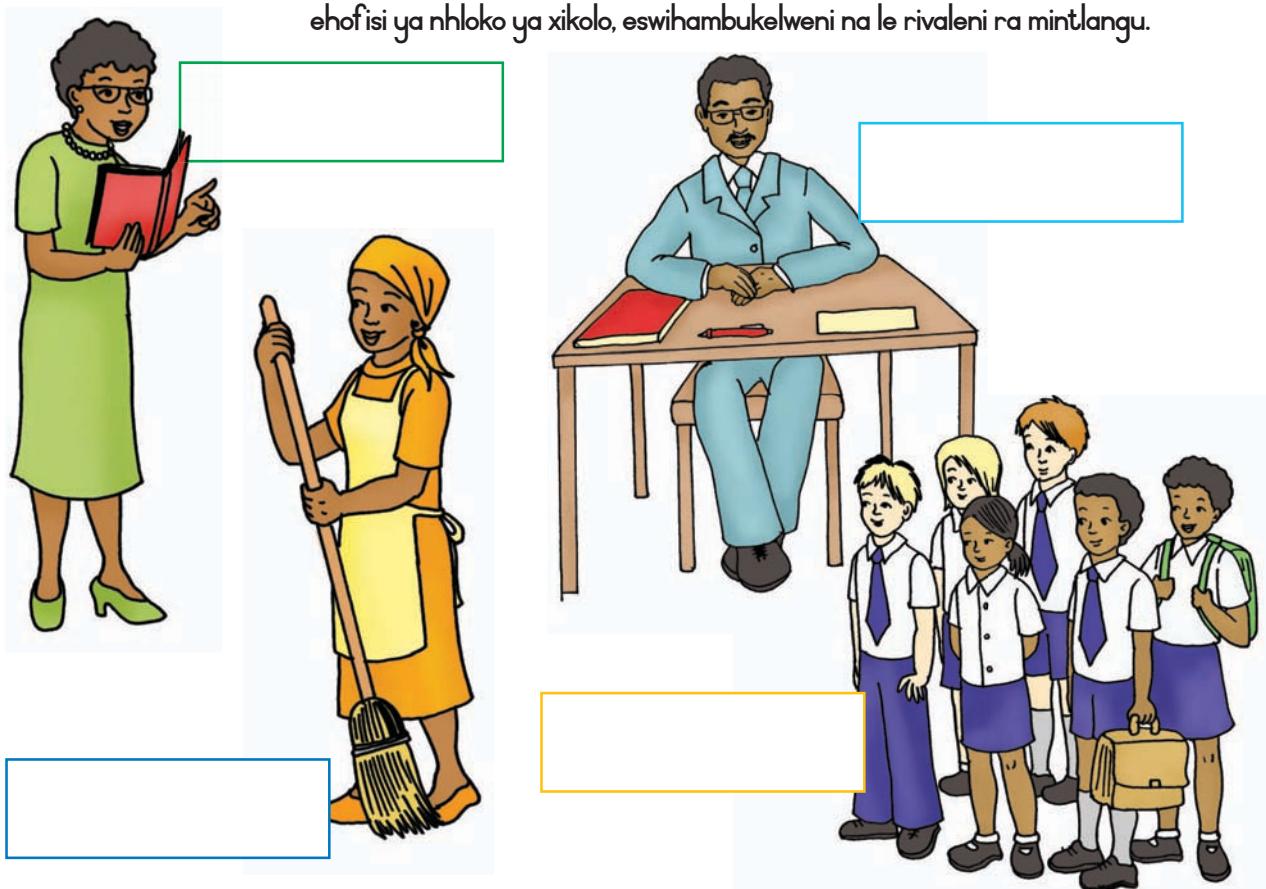
swihambukelo

A hi tsalen'i

Ku na vanhu vo tala exikolweni. Vula leswaku i vamani. Kutani tsema rito ehansi ephejini kutani u ri namarheta ekusuhi na xifaniso xin'wana na xin'wana. Tirhisa marito lama landzelaka ku byela munghana wa wena leswaku va endla yini exikolweni. Hlamusela munghana wa wena leswi ku fambisiwaka xiswona ku ya ehofisi ya nhloko ya xikolo, eswhambukelwoni na le rivaleni ra mintlangu.

A hi hungaseni

Bokisi ra John ra tipensele ri wile. Hlayela leswaku u na tikhirayoni tingani kutani u tsala nhlayo ebokisini. Kutani, exiphéphanini xin'wana, dirowa xifaniso u tirhisa mihlovo leyi kokaka mahlo ku kombisa leswi wena na munghana wa wena mi tlangisaka xiswona. Dirowa fureme yi rhendzela xifaniso.

vana

mubasisi

mudyondzisi

nhloko ya xikolo

Tindhawu to hambana

Kotara ya I – Vhiki ra 4 – Phepha ro tirhela ra

A hi endleni

Kombisa munghana wa wena leswaku u nga swi kota ku:

Tumbela ehansi ka xanchumu.

Tumbela endzhaku ka xanchumu.

Ndzi tumbela ehansi ka tafula.

Yima etlhelo ka xanchumu.

Yima ehenhla ka xanchumu.

A hi tiololeni

Tirhisa bolo kumbe nkwama wa tinyawa. Yi hoxele ehenhla kutani u yi khoma. Sweswi dzenengela nkwama wa tinyawa enhlokweni ya wena kutani u famba hi ku nonoka. Sweswi dzenengela nkwama wa tinyawa loko u ri karhi u famba ehenhla ka mhandze leyi nga ehansi kumbe ntila lowu nga ehansi.

Ndzi nga hoxa.

Ndzi nga khoma.

Ndzi nga dzenengela nkwama wa tinyawa enhlokweni ya mina.

A hi tiololeni

Gandlisa mikondzo eka tipatironi leti.

M = Ximatsi

N = Xinene

M N M N M

N M N N M N M N

MM N M M N M N

Teacher:
Sign:
Date:

Tlilasi ya hina

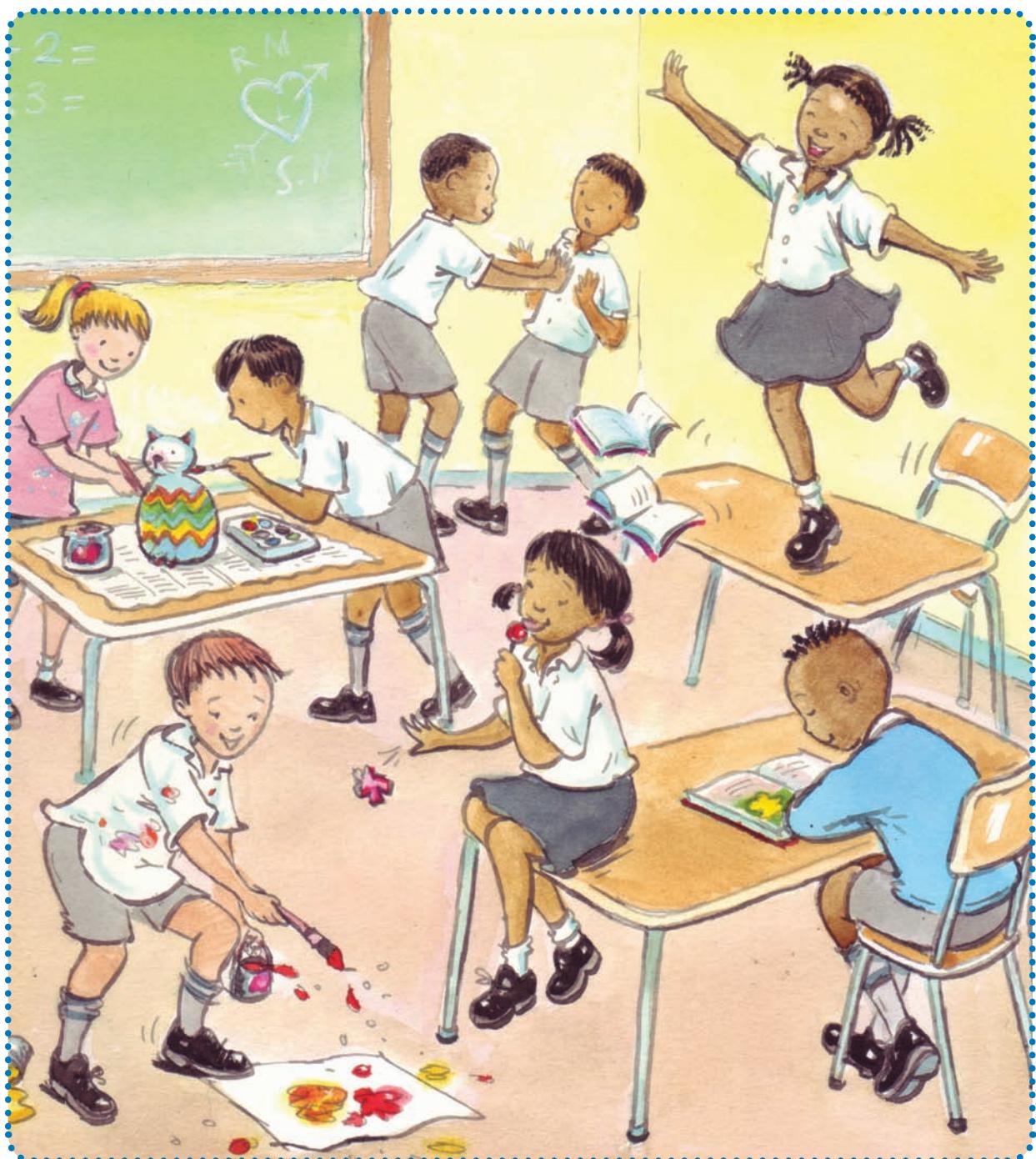

A hi vulavuleni

Languta xifaniso lexi hi vuxiyaxiya kutani u vulavula hi leswi u swi vonaka eka xona.

Hi yihi mikuha lejinene leyji u yi vonaka?

Hi yihi mikuha yo biha leyji u yi vonaka?

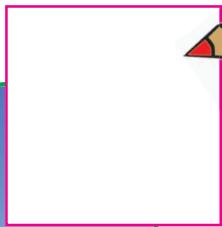

Kotara ya 1 – Vhiki ra 4 – Phepha ro tirhela ra

A hi vulavuleni

Gwajula ✓ mikuha hinkwayo lejinene u tlhela u ba xihambano ✗
ekusuhi na mikuha yo biha leyi nga humelakwa exikolweni.

Teacher:
Sign:
Date:

Mafambelo yo ya exikolweni

A hi vulavuleni

Xana u famba njhani ku ya exikolweni masiku hinkwawo? Xana u hlayisekile? Xana ku na tindlela leti nga na khombo leti u ti tivaka? Vulavula na munghana wa wena hi leswi vana lava va fambilisa xiswona ku ya exikolweni. Gwajula ✓ tindlela to ya exikolweni leti nga riki na khombo. Bana xihambano ✗ eka leti nga na khombo.

Xana u ya njhani exikolweni nimpundzu?

A hi endleni

Kotara ya I – Vhiki ra 5 – Phepha ro tirhela ra

Sweswi vutisa 5 wa vanghana leswaku va fambilisa ku yini ku ya exikolweni siku rin'wana na rin'wana. Va gwajule echatini leyi.

hi milenge

hi bazi

hi movha/xibebe

Mavito ya vanghana

1	2	3	4	5

A hi tiololeni

Ndzi kota ku tsutsuma hi ku jikajika.

Ina

E-e

Ndzi nga cinca matlhelo loko ndzi ri karhi ndzi tsutsuma loko mudyondzisi a ndzi lerisa ku endla sweswo.

Siku: .....

A hi endleni

Dirowa xifaniso ku kombisa leswi u tisaka xiswona exikolweni.

A hi tiololeni

Yingisela vuyimbeleri lebyi mudyondzisi wa wena a nga ta ku tlangela byona.

Fambisa miri wa wena ku ya hi mpfumawulo wa risimu.

Petsa matsolo ya wena kutani u ololoxa milenge ya wena.

Fambisa makatla ya wena ku ya ehenhla na le hansi.

Rhendzelekisa mahlakala ku ya eximatsini kutani u rhendzelekitela exineneni.

A hi tiololeni

Wena na munghana wa wena mi fanele ku hoxa bolo mi tlhela mi yi khoma. Tirhisa voko ro pfumala matimba ku hoxa bolo.

Xana ndzi swi kotile ku hoxa bolo hi voko ra mina ro pfumala matimba?

A hi tiololeni

Encisan mafambelo ya ngholovhani wena na mudyondzikuloni.

10 Ndzi tshama ndzi basile

I mhaka ya nkoka ku dyondza mahanyelo lamanene loko wa ha ri lontsongo. Leswi hi swin'wana swa swilo leswi u faneleku ku swi endla leswaku u kota ku tshama u basile no kumeka u hanye kahle. Vulavula hi xifaniso xin'wana na xin'wana.

A hi vulavuleni

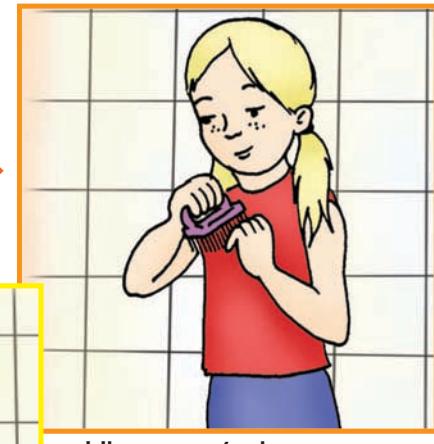
Buracha meno ya mina.

Hlamba mavoko endzhaku ko tirhisa xihambukelo.

Hlamba nkarhi na nkarhi.

Hlayisa min'wala ya mina yi tshama yi basile.

Tirhisa xihambukelo.

Hlantswa mihandzu ndzi nga si yi dya.

Tirhisa thixu loko ndzi entshemula kumbe loko ndzi rhimila.

Kotara ya I – Vhiki ra b – Phépha r° tirhela ra

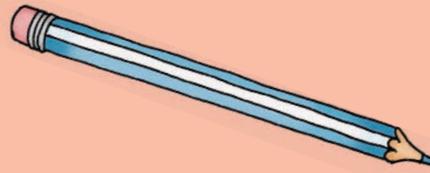
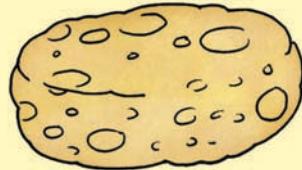
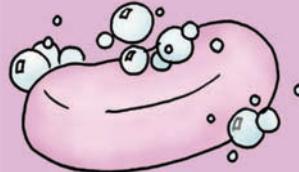

A hi tsalen!

Hi swihi swilo leswi lavekaka ku endla leswaku u tshama u basile?

Khalara tinyeleti ku kombisa swilo leswi u swi tirhisaka leswaku u kumeka u basile.

Tlhela u vula leswaku u swi tirhisa njhani leswaku u tshama u basile.

Gwajula loko u swi kota ku endla swilo leswi landzelaka:	ina	e-e
Ndzi nga khandziya lerhi eka jangili jimi.		
Ndzi nga tirhisa swikhomo ku kota ku famba ndzi ya emahlweni.		
Ndzi nga kasa ndzi hundza eka jangili jimi.		

Mikhuvā yin'wana leyinene

A hi hlayeni

Mikhuvā yin'wana yo tirhisa
xihambukelo hi mfanelo.

Tsundzuka

Loko u thyakisa exihambukelweni,
tsundzuka ku basisa.

Tsundzuka ku gwedhla xihambukelo.

Ku pfala rivanti nkarhi hinkwawo
loko u tirhisa xiyindlwana xa
xihambukelo.

U nga tirhisi phepha ra
xihambukelo ro tala.

Hlamba mavoko nkarhi hinkwawo
endzhaku ko tirhisa xihambukelo.

A hi tsaleni

Bana xirhendzevutana eka marito lama hi byelaka leswaku hi fanele ku endla kangani swilo leswi landzelaka.

Ku hlamba misisi ya wena.

masiku hinkwawo

nimixo na
nimadyambu

kambirhi hi vhiki

kan'we hi vhiki

Ku buracha meno.

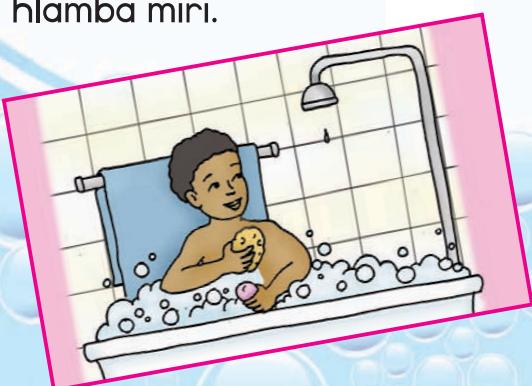
masiku hinkwawo

nimixo na
nimadyambu

kambirhi hi vhiki

kan'we hi vhiki

Ku hlamba miri.

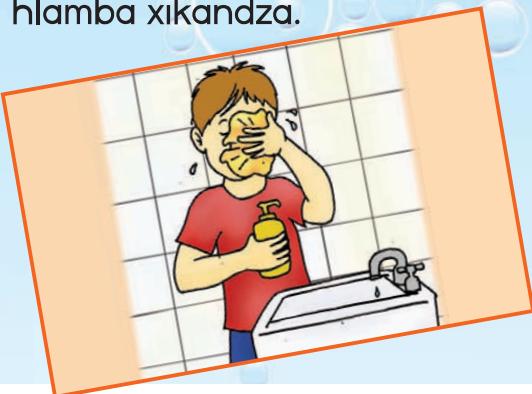
masiku hinkwawo

nimixo na
nimadyambu

kambirhi hi vhiki

kan'we hi vhiki

Ku hlamba xikandza.

masiku hinkwawo

nimixo na
nimadyambu

kambirhi hi vhiki

kan'we hi vhiki

Ndzi basile

Kotara ya I – Vhiki na b – Phēpha rō tīrhela ra

Tlangani ntlangu wa "Simon u ri" na mudyondzisi wa wena.
Kuma ndhawu ya wena kutani u famba handle ko chayisana na van'wana. Simon u ri "**Khoma nhloko ya wena.**"

Kombisa munghana wa wena
maendlelo yo ...

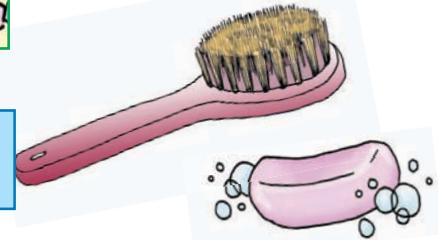
hlamba mavoko ya wena

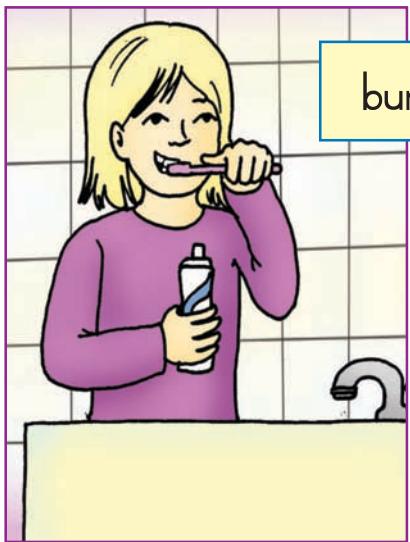
buracha misisi ya wena

sula mavoko

buracha meno ya wena

hlamba xikandza xa wena

A hi tiololeni

Encisa xinsin'wana lexi.

Ndzi nga phokotela mavoko

**No hima ehansi hi milenge
ya mina**

Ndzi nga pfumela hi nhloko

Ndzi wachuta mavoko

**Ndzi rhendzeleka hi
swikunwana**

**no khumba nhompfu
ya mina.**

Mikuva leyinene

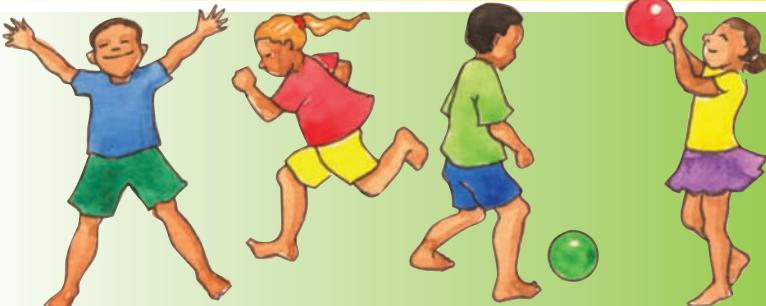
Kotara ya I – Vhiki ra 7 – Phephā ro
tirhela ra

A hi hlayeni

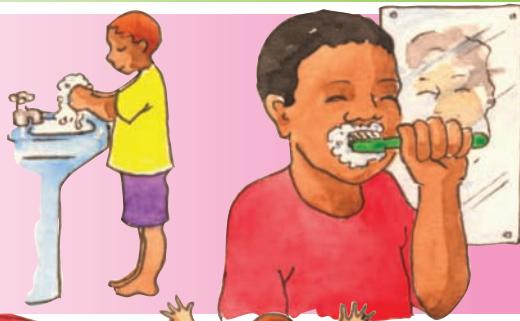
Leswi hi faneleke ku va na swona leswaku hi tshama hi hanye kahle.

**Swakudya
leswinene**

**Vutiolori byo
ringanelā**

**Ku tshama
hi basile**

**Ku etlela ko
ringanelā naswona
u nga languti
thelevhixini ngopfu!**

**Ku va eka
moya wo
tenga**

A hi tsalení

✓ eka mikhuva leyinene na ✗ eka mikhuva yo biha.

Teacher: _____
Sign: _____
Date: _____

Ku basa na vukheta

Kotara ya I – Vhiki ra 7 – Phephā ro
tirhela ra

A hi endleni

Kombisa leswaku u swi tirhisa
njhani swilo leswi.

burachi ya meno

xisibi

khirimi ya mavoko

xikamu

burachi ya min'wala

XISIBI XA MENO
xisibi xa meno

xisibi xa misisi

xisibi xa misisi

burachi

xikero xa min'wala

A hi tiololeni

Khomanani hi mavoko ku endla xirhendzevutana lexikulu.

Sweswi hoxelanani bolo eka xirhendzevutana xa n'wina.
 Kutani engetelani bolo yin'wana yi hoxeriwa van'wana.
 Engetelani bolo yin'wana kutani mi ringeta ku
 hoxa 3 wa tibolo.

A hi vulavuleni

I yini lexi nga vekiwa hi ndlela ya futa ekamareni leri?

Xana u fanele ku endla yini ku kota ku basisa kamara?

Xana vana va endla yini? Xana va fanele ku endla yini?

Teacher:
Sign:
Date:

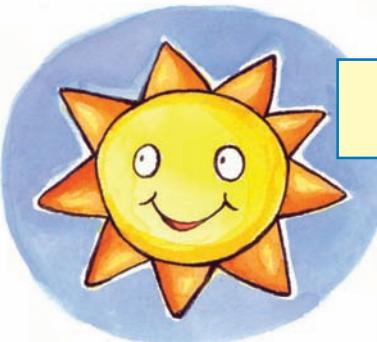
Maxelo lawa ndzi wa tsakelaka

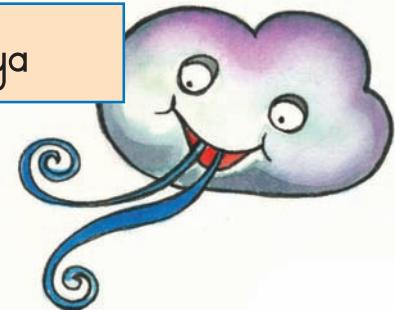
A hi vulavuleni

Xiya tinxaka ta maxelo kutani u byela munghana wa wena leswaku hi wahi maxelo lama u ya rhandzaka swinene.

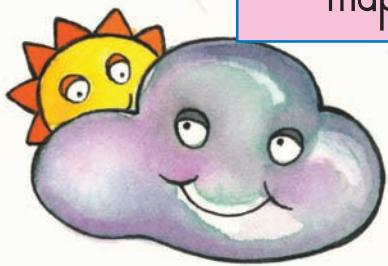
ku ba moya

ka hisa

ku na mpfula

mapapa na xirhami

Etindhawini tin'wana ta laha tikweni ra hina,
nkarhi wun'wana ku titimela ngopfu lero
ku kala ku wa na gamboko.

Nkarhi wun'wana ku va na bubutsa.

Moya wa matimba swinene wu vitaniwa
bubutsa kumbe xidzedze.

A hi endleni

Dirowa xifaniso xa wena u ri empfuleni kumbe egambokweni.

Dirowa xifaniso xa wena ephépheni léríkulú u tirhisa tikhirayoni ta mafurha.

Hlanganisa swo penda swakudya swa wasi na mati kutani u penda pheji hinkwaro.

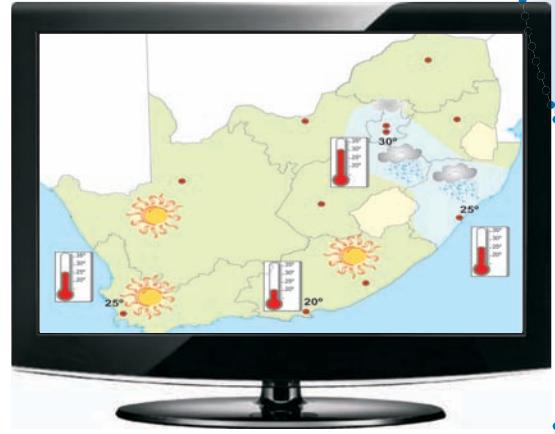
Haxa pende yo basa ehenhla ka xifaniso.

Kotara ya I – Vhiki na 8 – Phépha ro tirkhela ra

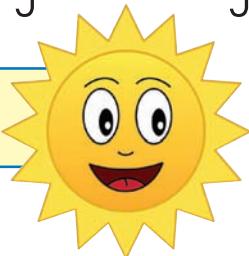

A hi hlayeni

Hi tirhisa chati ya maxelo ku kombisa leswi maxelo ya nga xiswona. Hi tirhisa mifungho ku kombisa tinxaka to hambana ta maxelo. Mifungho yin'wana ya kona hi leyji:

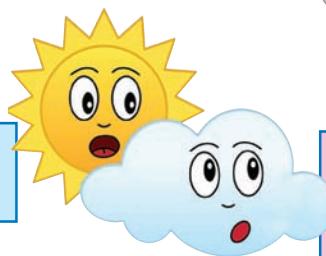
ka hisa

ku na mpfula

ku na mapapa

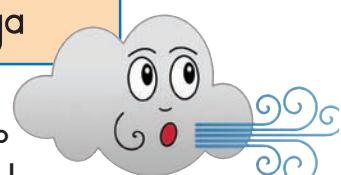

ku na mapapa
laha na lahaya

gamboko

ku ba moyo

A hi vulavuleni

Byela munghana wa wena leswaku u ambala swiambalo
swa njhani eka muxaka wun'wana na wun'wana ra maxelo.

A hi endleni

Dirowa mifungho ya maxelo ku hetisa chati ya
wena ya maxelo ya vhiki.

Musumbhunuku

Ravumbirhi

Ravunharhu

Ravumune

Ravuntihnu

A hi tsalenii

Xana maxelo a ya ri njhani vhiki leri?
Tata marito lama siyiweke.

Namuntluha _____.

Tolo a ku _____.

Mundzuku ku ta _____.

Maxelo

Kotara ya I – Vhiki na 8 – Phephano tirthela ra

A hi endleni

Encenyeta maxelo yo hambana.

Ololoxa mavoko ya wena swinene ehenhla
ka nhloko u tiendla papa lerikulu.

U na xambhulela xo ku sirhelela edyambyini.

Voyamela eka matlhelo hinkwawo tanahi murhi
loko ku hunga moya.

Khoma xambhulela swinene ku sivela leswaku xi
nga hahisiwi hi moya wa matimba lowu hungaka.

Bana magoza tanahi
mathonsi ya mpfula
elwangwini.

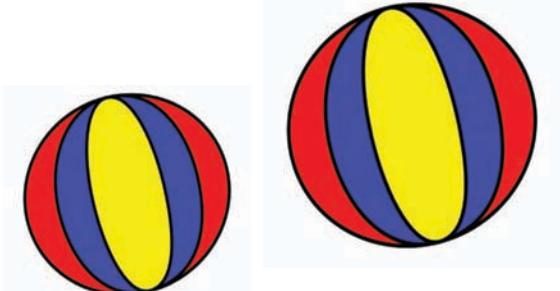

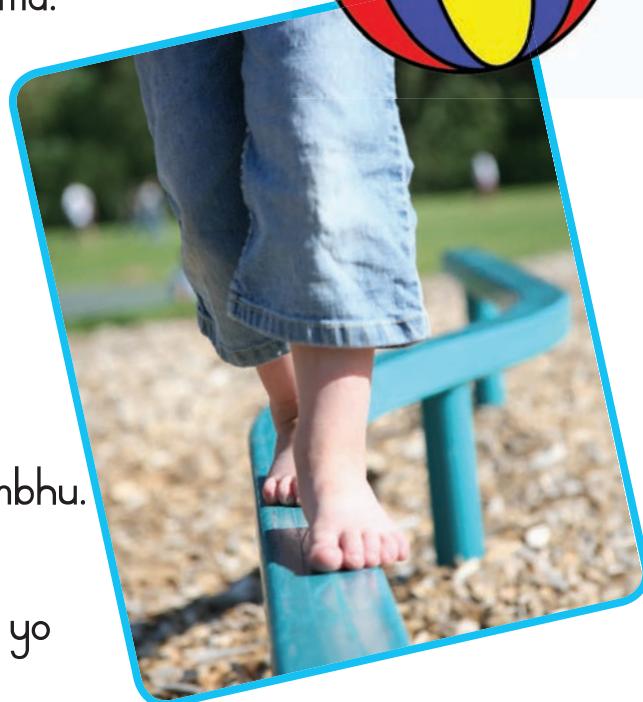
A hi tiololeni

Khomanani hi mavoko mi endla
xirhendzevutana lexikulu swinene.

Hoxelanani tibolo mi tlhela mi ti khoma.

Ehleketa hi tindlela to hambana
to famba ehenhla ka mhandze leyi
ringanelaka kumbe ehenhla ka ntambhu.
Kambisia loko u nga swi kota ku
ehleketa hi mafambelo yo hambana yo
ya eka vadyondzikuloni.

A hi hungaseni

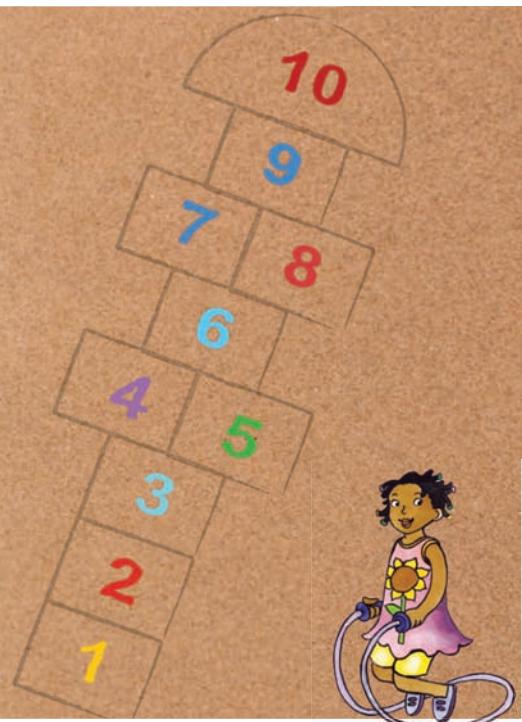
Tlangani xikoci.

Dirowa tibuloko na
swirhendzevutana
esaveni.

A hi tiololeni

- Kombeta munghana wa wena leswi khadi u nga yi tirhisisaka xiswona.
- Mudyondzisi wa n'wina u ta mi kombeta matlangele ya mintlangu
yin'wana ya khale.

Ndyangu wa ka hina

A hi vulavuleni

Xana wa swi tiva leswaku mindyangu ya hambana?

Mindyangu yin'wana hi leyitsongo kasi yin'wana hi leyikulu.

Yin'wana yi na manana na tatana kasi yin'wana yi hava.

Mindyangu yin'wana yi tshama na vakokwana, vamalume,
vahahani na vakhazi va yona.

Languta swifaniso leswi kutani u byela munghana wa wena leswi mindyangu leyi yi
hambanisaka xiswona. Tirhisa marito yo huma emabokisini lama.

manana

tatana

sesi

kokwana wa xinuna

buti

n'wana

kokwana wa xisati

ndyangu

A hi tsalení

I mani a tshamaka na wena ekaya ka n'wina?

I mani a tshamaka na wena ekaya ka n'wina?

Ekaya ka hina ku na vanhu _____.

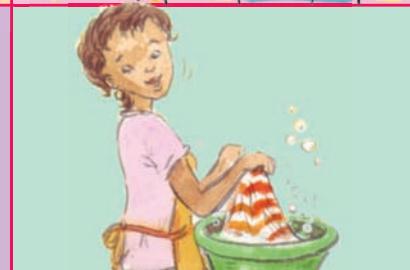
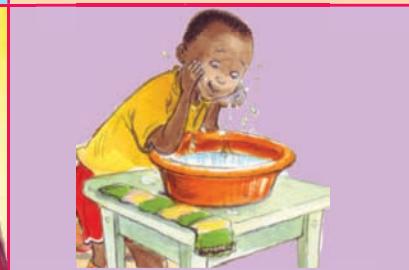
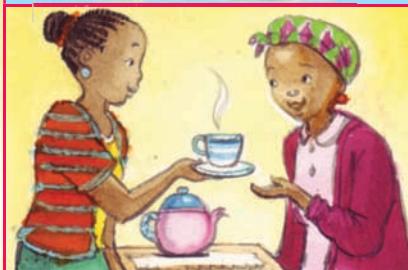
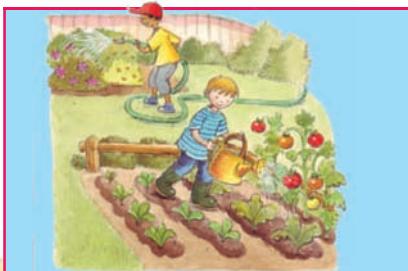
I mani lontsongo swinene ekaya ka n'wina? _____.

I mani lonkulu swinene ekaya ka n'wina? _____.

A hi vulavuleni

Hinkwerhu hi na mintirho leyí hi yi endlaka emakaya ya hina. Languta swifaniso leswi landzelaka kutani u vula munhu loyi a tirhaka mintirho leyí ekaya ka n'wina.

Tsala xivulwa xin'we hi ntirho lowu u wu endleke tolo.

Ndyangu wa ka hina

A hi hungaseni

Dirowa xifaniso xa nchumu lowu wena na ndyangu wa ka n'wina mi wu endlaka swin'we. Vula leswaku munhu yoloye i mani. Tirhisa marito lama ku ku pfuna.

manana

tatana

sesi

kokwana wa xinuna

buti

n'wana

kokwana wa xisati

ndyangu

Ndyangu wa ka hina

Ha hlayisana

A hi hlayeni

Swirho swa ndyangu swi fanele ku rhandzana no hlayisana. Hi kombisa rirhandzu hi ku vukarhana, ku pfunana na ku xiximana. Hi fanele ku ...

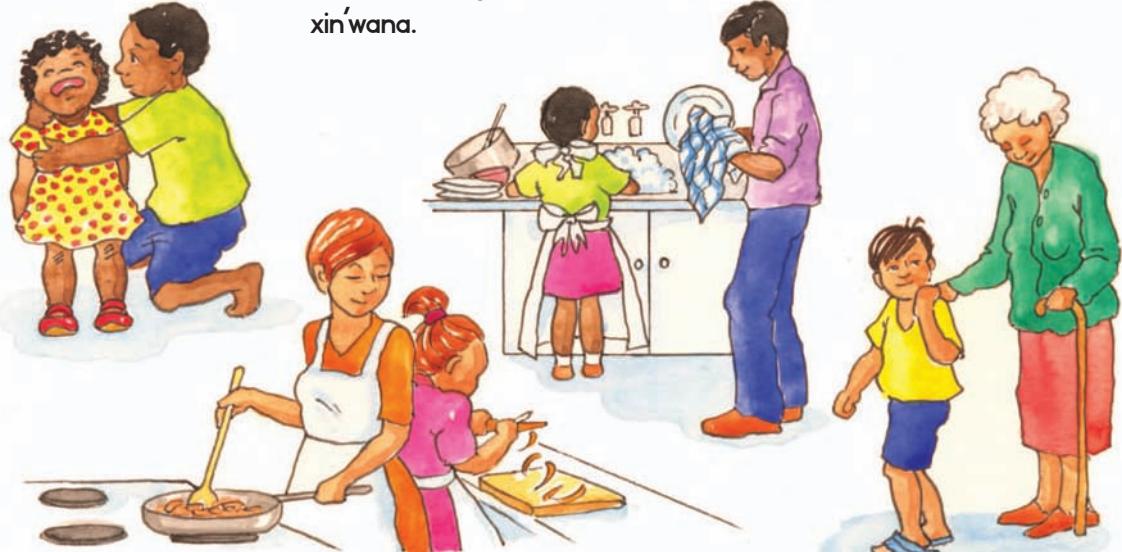
- pfunana.
- titsongahata (ngopfungopfu eka vadyuhari).

- endla mitirho ya hina hi nkarhi.
- va na vutihlamuleri.

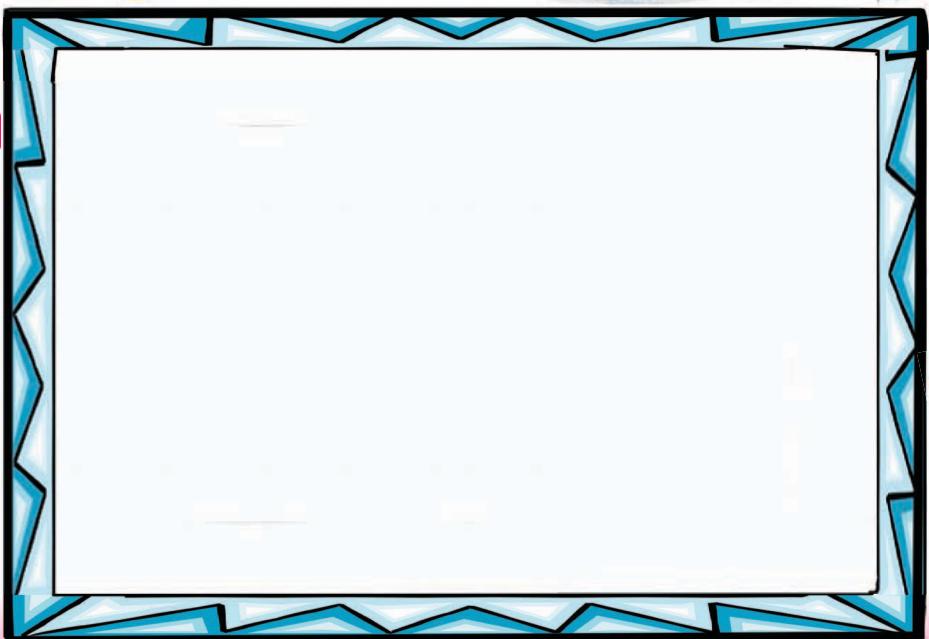
A hi vulavuleni

Languta swifaniso leswi kutani u vula leswi vana lava va kombisisaka xiswona mindyangu ya vona leswaku va na vukheta no kota ku hlayisa. Kutani encenyeta ku kombisa leswi humelelaka eka xifaniso xin'wana na xin'wana.

A hi endleni

Dirowa xifaniso xa swilo
leswi u swi endlaka
ku kombisa ndyangu
wa ka n'wina leswaku
u na vutihlamuleri.
Hlamusela munghana
wa wena hi leswi u swi
diroveke.

Kotara ya 2 – Vhiki ra 2 – Phepha ro tirkela ra

Teacher:
Sign:
Date:

A hi vulavuleni

Ku kombisa leswaku wa hlayisa

Vulavulani hi ndlela leyi swirho swa ndyangu lowu swi pfunanaka hayona. Nambara swifaniso ku suka eka l ku fika eka 4 ku kombisa nonganoko lowu faneleke.

A hi hlayeni

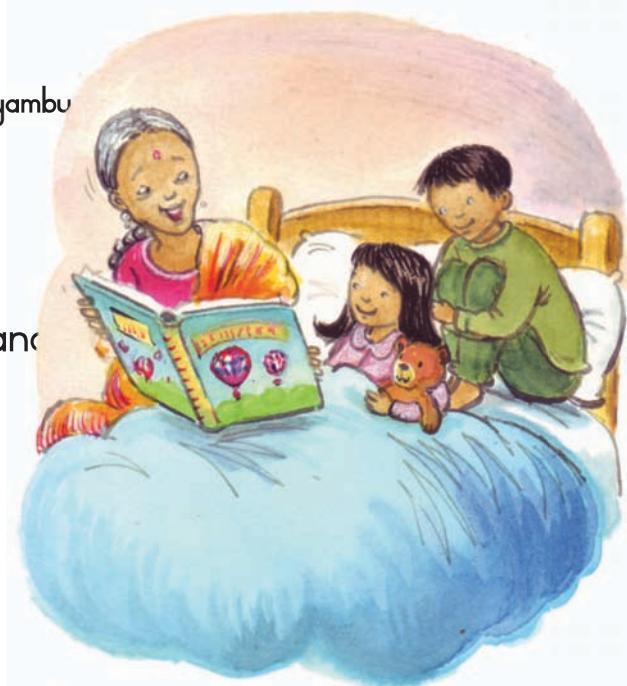
Mitirho ya hina ya nimadyambu

Manana u sweka swakudya.
Tatana u hlantswa mapoto.

Mina na buti hi pfuna manana na tatana
Hi pfuna swinene.

Hi veka masi na xinkwa.
Kutani hi tilulamisela ku etlela.

Hi kombela ku hlayeriwa xitori.

A hi endleni

Endlela munhu loyi u n'wi rhandzaka khadi. Dirowa xifaniso u tlhela u tsala vito ra yena.

A hi endleni

Xana u nga swi kota ku endla leswi landzelaka?

	kota ku hoxa bolo hi ku yi bambisela munghana wa wena.	ina	e-e
	kota ku hoxela munghana bolo yi hundza ehenhla ka nhloko.	ina	e-e
	kota ku bambisa bolo hi matsolo.	ina	e-e
	kota ku ba bolo yi ya eka khoni.	ina	e-e
	kota ku dirivila bolo exikarhi ka vamaki.	ina	e-e
	kota ku raha bolo yi ya eka xanchumu yi fika yi xi ba.	ina	e-e

Vuhlayiseki ekaya na le kusuhi (1)

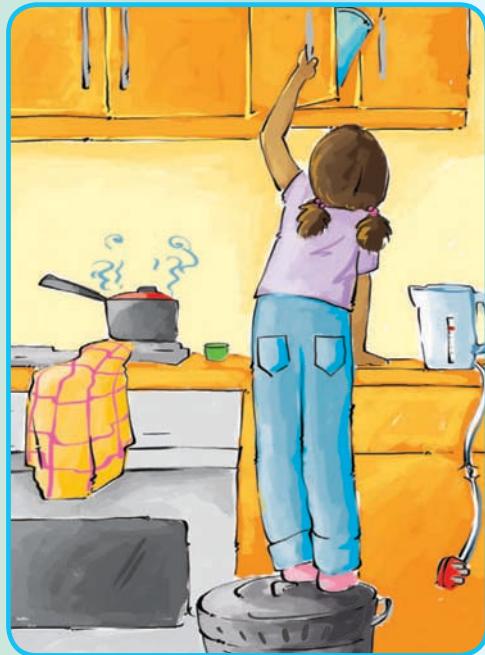
A hi vulavuleni

Hi fanele ku titwa hi hlayisekile nkarhi hinkwawo loko hi ri ekaya.

Kambe ku na makhombo yo tala ekaya na le kusuhi na le kaya. Languta xifaniso kutani u vulavula na munghana wa wena hi man'wana ya makhombo lama.

Ekhichini

- Jikisela swikhomo swa mapoto na tipani etlhelweni ra makumu ya xitofu.
- U nga tshiki mikwana yo kariha kun'wana na kun'wana.
- Khiyelela pharafini na mirhi endhawini leyi nga hlayiseka.
- U nga siyi switlangiso swi hangalakile na ndhawu.

Exihlambeweni

- U nga tirhisi swilo swa gezi ekusuhi na mati.
- U nga swi siyi etlhelo ka mati.
- Veka swikero na swin'wana swo kariha endzeni ka khabodo.
- U nga lombisani burachi ya wena ya meno na munhu un'wana.

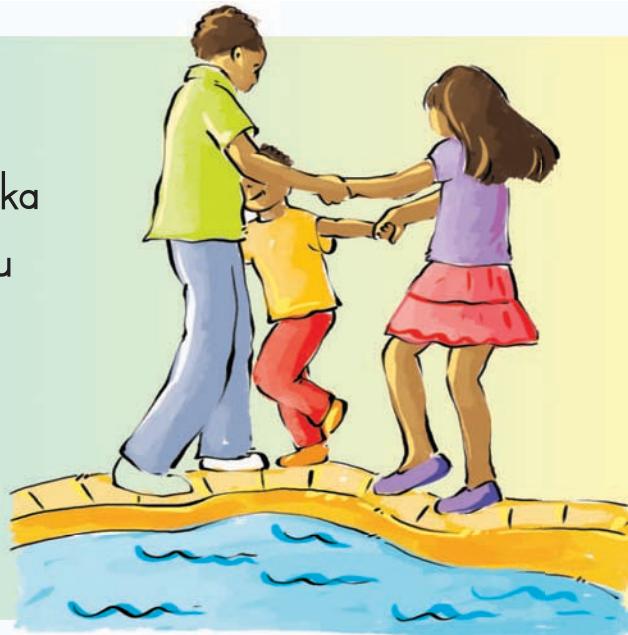

Mabubutsa, rihatui na gezi

- U nga tshuki u yima ehansi ka murhi loko tilo ri dzindza.
- U nga nghenisi nchumu eka pulaga ya le khumbini. Kombela munhu lonkulu leswaku a ku pfuna.

Ehandle ka le kaya

- Rholela swilo leswi nga ku vavisaka swo tanihi tinghilazi to fayeka, u swi chela ethinini ra thyaka.
- U nga tlangi ekusuhi na xidan'wana xo hlambela handle ka loko ku ri na munhu lonkulu.

Endzeni ka yindlu

- U nga siyi switlangiso na swin'wana swilo swi hangalakile.
- U nga tlangi hi pharafini na swibasisi leswi nga na chefu.
- Loko u lemuka leswaku ntambhu ya ayini kumbe ketlele yi tlhantlhkile, kombela mana kumbe tata wa wena leswaku a yi lunghisa.

Vuhlayiseki ekaya na le kusuhi (2)

Kotara ya 2 – Vhiki ra 3 – Phøpha ro

A hi vulavuleni

Ku hlayiseka

Languta swifaniso kutani u vula leswaku swifaniso leswi kombisaka swiyimo swo hlayiseka hi swihi na leswi kombisaka ku va na khombo. Gwajula ✓ leswi kombisaka xiymo lexi nga hlayiseka no ba xihambano ✗ eka swa khombo. Vula leswaku hikwalaho ka yini u ehleketa leswaku swi hlayisekile kumbe swi na khombo.

A hi vulavuleni

Ku na swilo leswi nga vangaka khombo ekaya ka n'wina? Xana u nga endla yini hi swona? Chefu, mirhi na swihalaki swo basisa leswi nga na nghozi. U nga tshuki u nwa nchumu lowu u nga wu tiviki.

Mifungho leyi yi vula leswaku ku na nchumu lowu nga na chefu endzeni ka bodhlela, bokisi kumbe thini. Xana u tshama u vona mifungho leyi?

A hi tiololeni

Mudyondzisi wa wena u ta ku chayela vuyimbeleri.

- Famba na mpfumawulo wa vuyimbeleri.
- Hlawulani murhangeri. Murhangeri u fanele ku famba na mpfumawulo wa vuyimbeleri. Un'wana na un'wana u fanele ku encisa murhangeri kutani a famba hi ndlela leyi fanaka.
- Yima u ringaneli hi nenge wun'we.
- Sweswi balansa hi nenge lowun'wana.
- Hi wihi nenge lowu nga na matimba?
- Veka ngoti yo leha ehansi kutani u dirowa ntila. Famba etlhelo ka ngoti kumbe entileni, u hlayisa ku yima u ringanelaka wena.
- Sweswi cinca xivumbeko xa ngoti kumbe ntila kutani u famba etlhelo ka wona u ri karhi u hlayisa ku balansa ka wena.

23 Vuhlayiseki ekaya loko ndzi ri ndzexe

A hi vulavuleni

U dyondzile hi swilo leswi
nga ku vavisaka ekaya na
le kusuhi na le kaya. Xana
u nga tihlayisa hi ndlela yihi
loko u ri wexe ekaya?

Loko u ri wexe ekaya, u nga
endla swilo leswi leswaku u
kumeka u hlayisekile.

U nga pfuleli vanhu
lava u nga va tiviki.

Khiyela mavanti hinkwawo
lama humelaka ehandle.

- Tiyisisa leswaku u tiva tinomboro ta tingqinho ta vatswari va wena na ta vaakelani van'wana.
- Endla nxaxameto wa tinomboro ta nkoka loko ko tshuka ku humeleta swin'wana leswi nga riki kahle.

A hi tsalen'i

Endla nxaxameto wa wena wa tinomboro ta nkoka.

Maphorisa:

Ambulense:

Vatimela-ndzilo:

Selefoni ya manana:

Selefoni ya tatana:

I mani loyi u nga n'wi vitanaka loko u lava ku pfuniwa?

24

Swin'wana leswi u faneleke ku swi tsundzuka

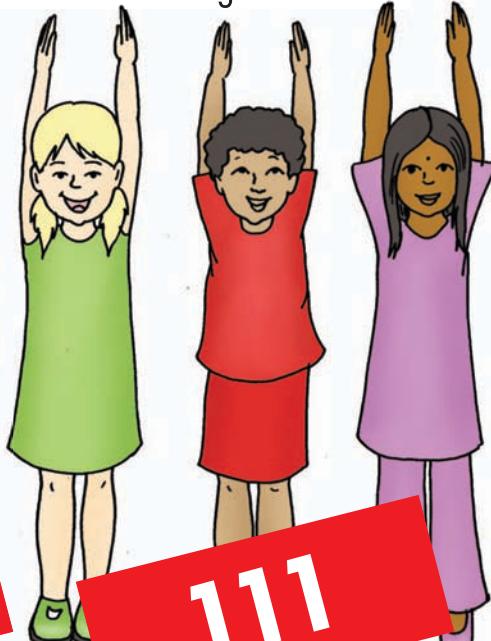
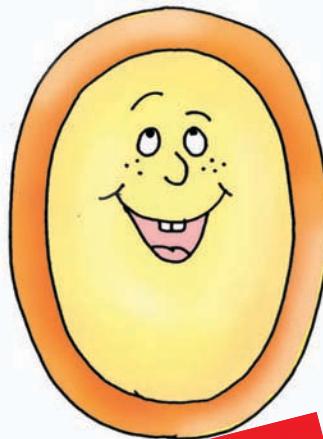

A hi vulavuleni

1

Hi leyi ndlela yo olova yo tsundzuka nomboro ya riqingho ra maphorisa. Languta xifaniso kutani u hlamusela munghana wa wena leswi swifaniso swi ku pfuniseke xiswona ku tsundzuka tinomboro. 10111 i nomboro ya maphorisa. Yi vule ko hlayanyana ku fikela loko u yi tiva hi nhloko.

0

111

A hi tiololeni

Kombisa leswi a wu ta fambisa xiswona loko a wo va n'wana eka xin'wana na xin'wana xa swifaniso leswi.

Xana a wu ta famba njhani
loko a wu hlongorisowihi
munhu loyi u nga n'wi tiviki?

Xana a wu ta famba njhani loko a wu
pfuna mana wa wena ku hlanganisa
swichelachelana swo baka khekhe?

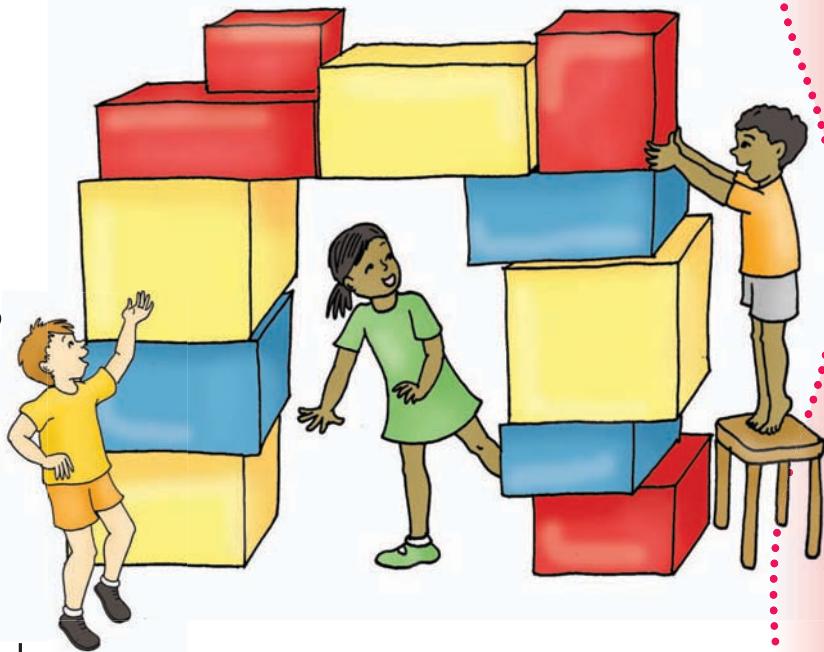
Xana a wu ta famba njhani
loko a wu yimile ehenhla ka
manghilazi yo fayeka?

A hi endleni

Vona loko u nga swi kota ku aka yindlu ya wena.

- Lava mabokisi ya khadibodo ya khale kutani u aka makhumbi na lwangu.
- U nga namarheta mabokisi kun'we. Loko yindlu yi herile, u nga yi penda.
- Loko u nga kumi khadibodo, tirhisa swin'wana kambe u nga tirhisi nghilazi kumbe nchumu lowu nga ku vavisaka.

A hi tiololeni

Hoxela bolo kumbe nkwama wa tinyawa emoyeni kutani u wu khoma hi voko ra wena ro pfumala matimba.

Pfuna mudyondzisi wa wena ku susa switulu, matafula na mabokisi ehandle ka ttilasi.

Khandziya switulu, matafula na mabokisi. Kasa ehansi ka swona u tlhela u tlulela ehansi ku suka eka swona.

Ringeta ku yima hi nenge wun'we exitulwini.

Teacher: _____
 Sign: _____
 Date: _____

25

Miri wa mina

A hi tsaleni

Tsala marito eswivandleni leswi faneleke.

Kotara ya 2 – Vhiki ra 5 – Phephha ro tinhela ra

nenge

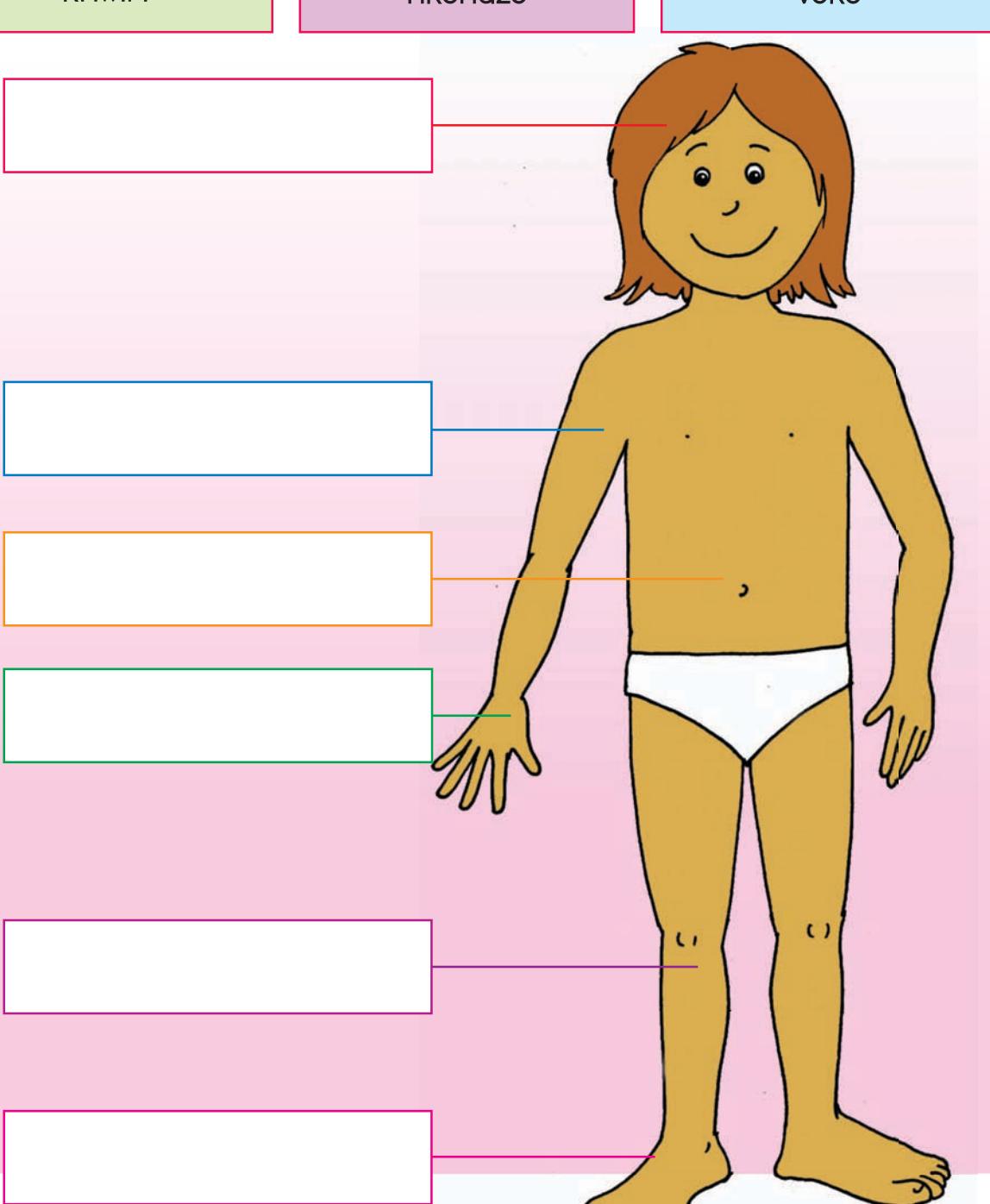
xandla

nhloko

khwiri

nkondzo

voko

Siku: .....

A hi diroweni

Hetisa xifaniso xa xikandza.

Dirowa misisi. Ringeta ku kopunula xikandza xa wena. Loko u ri na mahlo ya buraweni, dirowa mahlo ya buraweni. Loko u ri na misisi ya ntima, dirowa misisi ya ntima.

Dirowa tinxiyi ta wena, nhompfu na nomo wa wena.

Xikandza i xiphemu xa nkoka xa miri wa wena.

Hinkwerhu hi na 2 wa mahlo. Hinkwerhu hi na 2 wa tindleve.

Hinkwerhu hi na nhompfu. Hinkwerhu hi na nomo.

A hi yimbeleleni

Yimbelelani risimu leri. Khoma xirho xa miri loko u ri karhi u yimbelela u vula vito ra xona.

Nhloko makatla

Nhloko makatla

Xifuva, xisuti

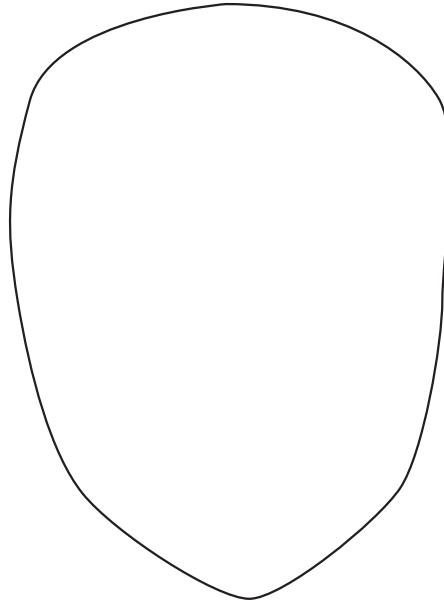
Matsolo, swikunwana

Matsolo, swikunwana

A hi tiololeni

Tlangani 'Simon u ri ...'

Switwi swa mina

A hi vulavuleni

Languta switwi swo hambana kutani u vula leswi hi swi tirhiselaka swona.

Kotara ya 2 – Vhiki ra b – Phephra ro tirthela ra

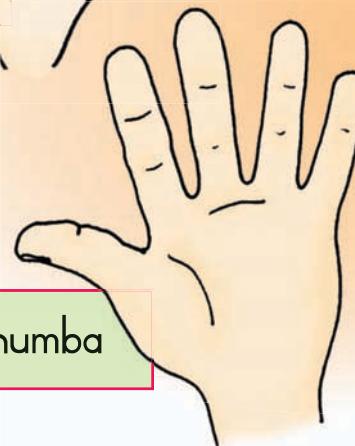
ku twa

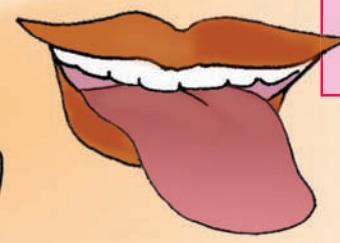
ku vona

ku khumba

ku ringa

ku nuheta

A hi hlayeni

Hi tirhisa switwi swa hina masiku hinkwawo.

Hi nuhetela no ringa swakudya swa hina.

Hi nga twa leswi risiva ri oloviseke xiswona.

Hi nga vona xibakabaka xa wasi hi ximumu.

Hi twa vuyimbeleri.

Switwi swa hina swi hi pfuna ku tshama hi hlayisekile.

Hi nga nuhetela loko ku ri na ku tshwa.

Hi kota ku twa loko pulata ya xitofu yi hisa ngopfu.

Hi kota ku vona loko swi ri na khombo ku

tsemakanya patu.

Hi kota ku twa mpfumawulo wa wachi.

A hi endleni

Mahlayisèle ya mahlo na tindleve.

Hi fanele ku hlayisa switwi swa hina.

Tindlela timbirhi to hlayisa mahlo na tindleve
hi leti landzelaka.

Hlayisa tindleve hi ku
yngisela vuyimbeleri
lebyi nga riki bya pongo.

Hlayisa mahlo hi ku ambala
xigqhoko kumbe manghilazi yo
sivela dyambu.
U nga languti dyambu.

A hi tsaleni

Xiya tafula leri nga laha hansi. Eka ntila wun'wana na wun'wana gwajula ✓ xitwi
kumbe switwi leswi u nga swi tirhisaka. U nga fungha switwi swo tlula xin'we.

	ku nuheta	ku ringa	ku vona	ku twa	ku khumba

Teacher: _____
 Sign: _____
 Date: _____

Ku fambafambisa miri wa mina

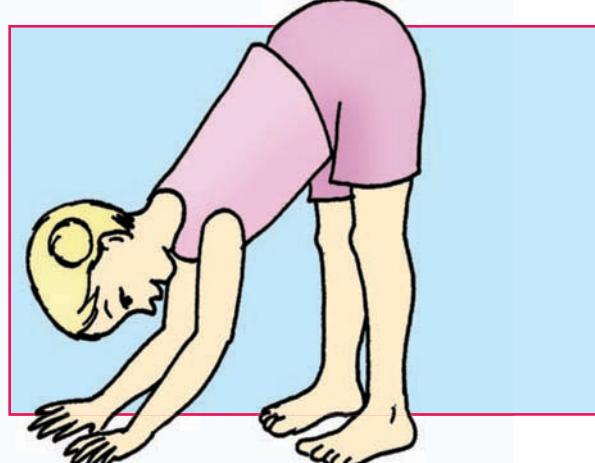
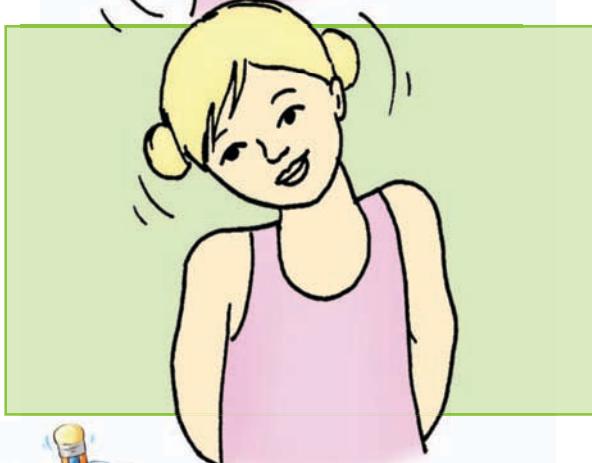
Kotara ya 2 – Vhiki ra b – Phephə ro tinhela ra

A hi vulavuleni

Languta swifaniso. Eka xin'wana na xin'wana, vula mavito ya swirho swa miri u tlhela u vula na leswi swi ku pfunaka ku endla swona.

Hi tirhisa mimiri ya hina leswaku hi kota ku famba.

A hi tsaleni

Hlamula swivutiso leswi na munghana wa wena. Kutani tsala tinhlamulo ebukwini ya wena, ehansi ka swivutiso.

Hi swihi swirho leswi u swi tirhisaka ku kota ku famba?

Hi swihi swirho swa miri wa wena leswi u swi tirhisaka ku rholela swilo?

A hi tiololeni

Mudyondzi wa n'wina u ta mi kombeta matlangele ya ntlangu wa 'ximanga na kondlo'.

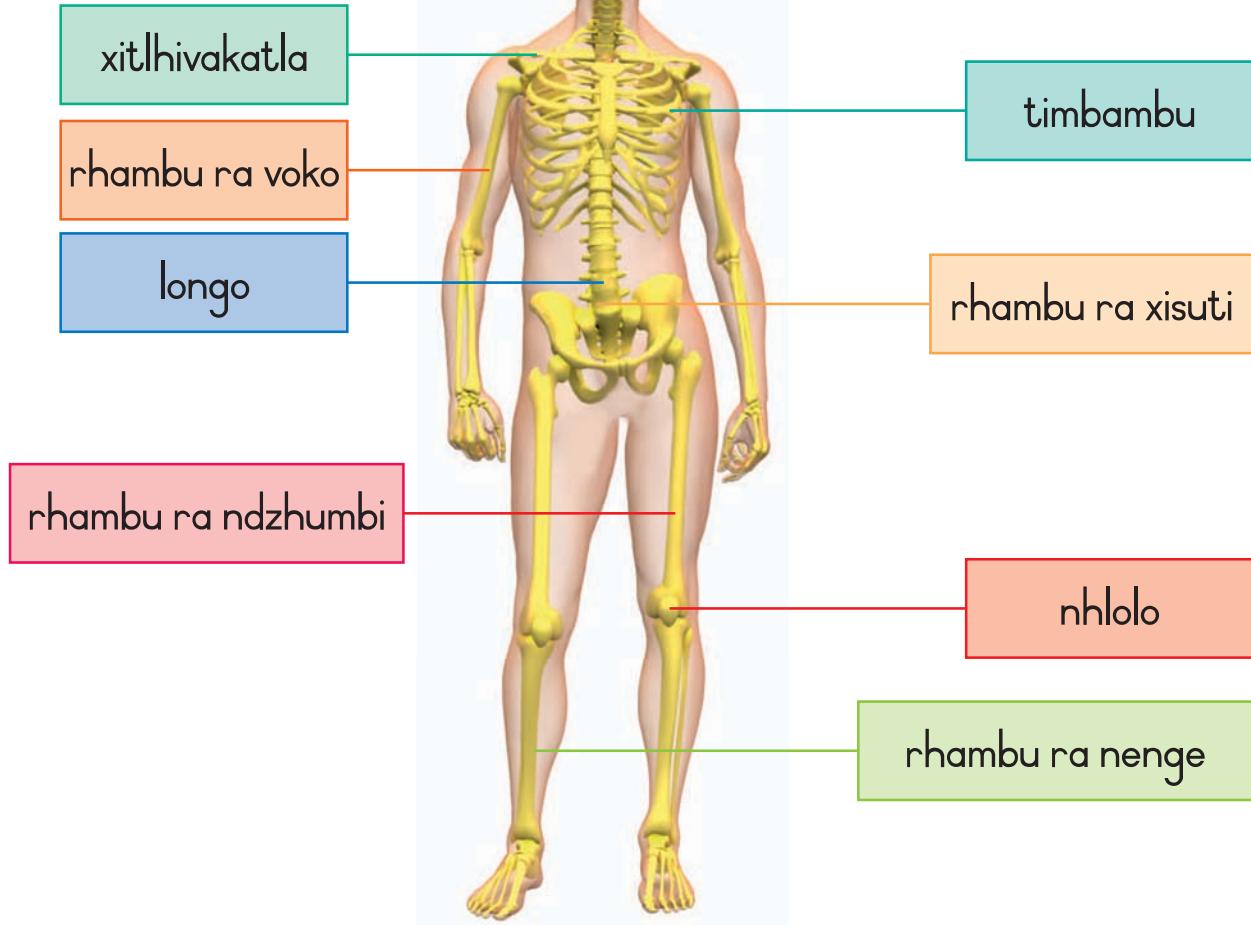

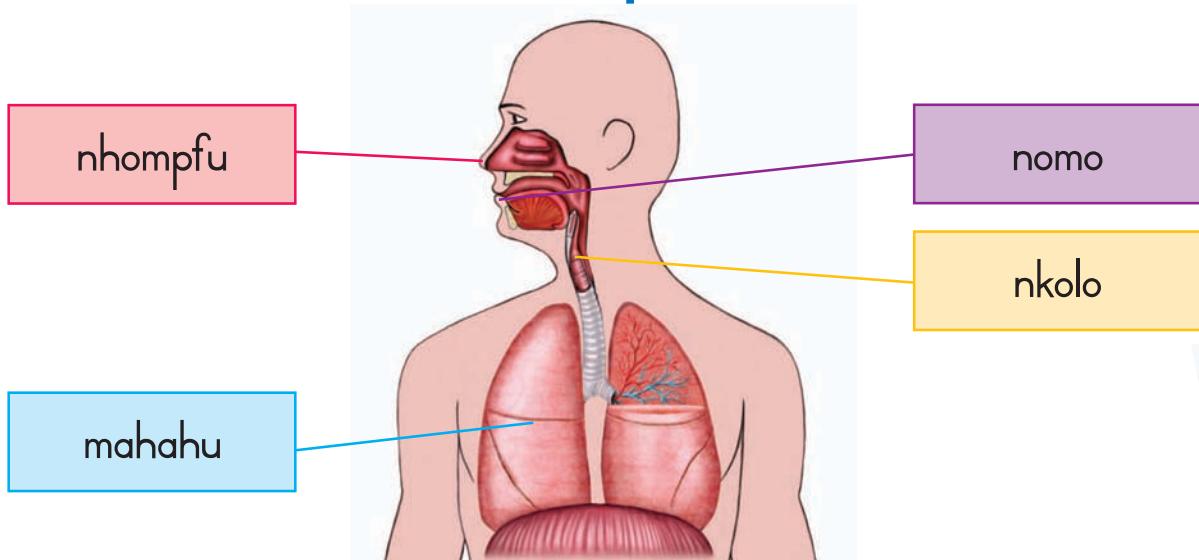
A hi hlayen

Ku na swirho swa miri leswi u nga kotiki ku swi vona.
Hinkwaswo swi tirha swin'we leswaku u kota ku hanya.

Marhambu ya wena

Swirho swa miri leswi ku pfunaka ku hefemula

Ku ehleketa hi vuhlayiseki

A hi vulavulen!

Languta swifaniso leswi nga laha hansi kutani u vulavula na munghana wa wena hi leswi u swi vonaka eka swona. Eka xifaniso xin'wana na xin'wana, vula ndlela leyji u nga tihlayisaka hayona.

U vona munghana wa wena eka tlhelo
lerin'wana ra patu.

Munhu umbe u kombela leswaku u famba na
yena mi ya kun'wana.

U lahlekile emavhengeleni.

Hi va na mitwiwo-mbilu ya "ina"
loko munhu un'wana a hi vukarha hi
mavukarhele ya kahle. Swa tsakisa
ku vukarhiwa hi ndlela ya kahle hi
munhu loyi u n'wi rhandzaka.

Nhwanyana, tana laha. Ndzi
lava ku ku nyika malekere
kambe a wu fanelangi ku byela
munhu un'wana.

Hi va na mitwiwombilu ya "e-e" loko
munhu un'wana a hi khoma hi ndlela
leyi yi hi chavisaka kumbe leyi yi hi
hlundzukisaka. Loko hi twa hi ri na ku
chava kumbe loko hi nga tshamisekangi
hi va na mitwimombilu ya "e-e".

Miri wa wena wu hlawulekile naswona i wa wena.
Unga vula "ina" loko swi fanerile leswaku munhu a ku
khoma. Unga vula "e-e" loko swi nga fanelangi.

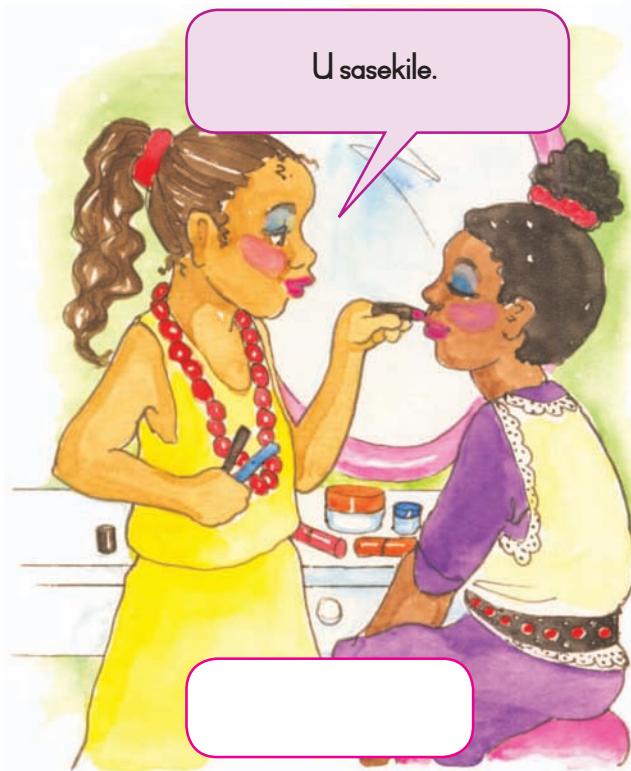
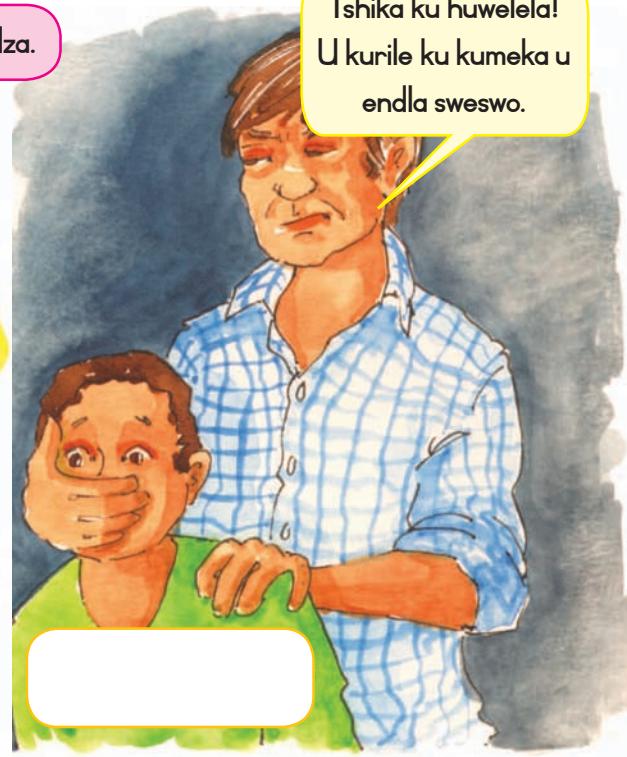
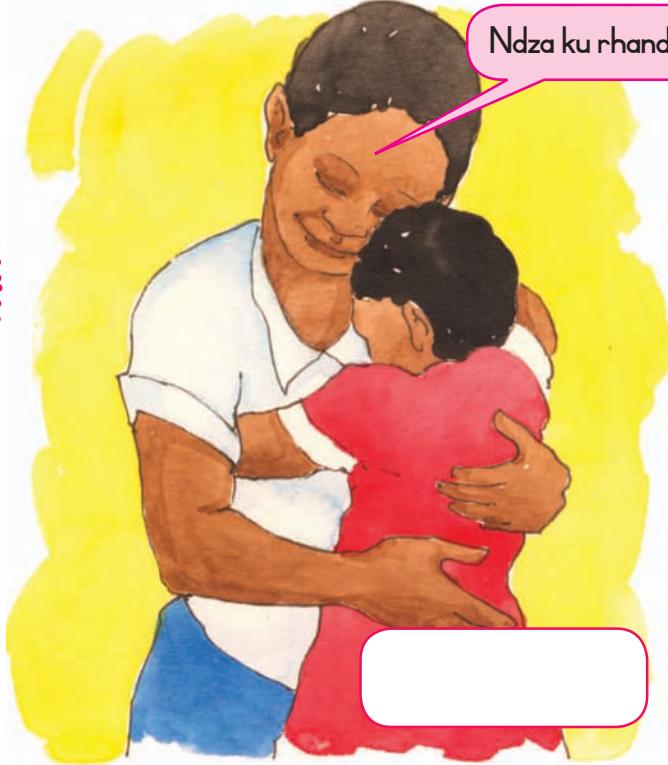

Ku hlayiseka

A hi tsaleni

Languta swifaniso leswi nga laha hansi kutani u tsala etibulokweni "Ina" eka ntwiwombili wo pfumela na "e-e" eka ntwiwombili wo kaneta.

A hi endleni

Titolovete ku vula "e-e".

Tumbuluxa ntlangu lowu eka wona munhu loyi a nga tiviwiki a lavaka ku khandziyisa n'wana emovheni wa yena kumbe ku khomakhoma n'wana. N'wana u hlamula "e-e".

A hi vulavuleni

Vana van'wana va tshama emakaya laha va kumekaka va nga hlayisekangi. Languta swifaniso. Vula leswaku a wu ta titwa njhani loko a wu ri n'wana loyi a nga exifanisweni. Vula leswi a wu ta endla swona.

A hi tiololeni

Tlangani ntlangu wo "yimisa".

Famba hi mukhuva wun'wana na wun'wana lowu u wu tsakelaka. Loko mudyondzisi a ba xitswiriri, yima hi xiyimo lexi u nga eka xona. U fanele ku ka u nga fambi ku fikela loko mudyondzisi a lerisa leswaku u nga famba. Xana u nga ringanelo kahle ku fika kwihi? Famba ehenhla ka mhandze leyi nga ehansi kumbe entambhyini yo leha leyi vekiweke ehansi.

Ku hlayisa miri wa mina wu tshama wu hanye kahle

A hi hlayeni

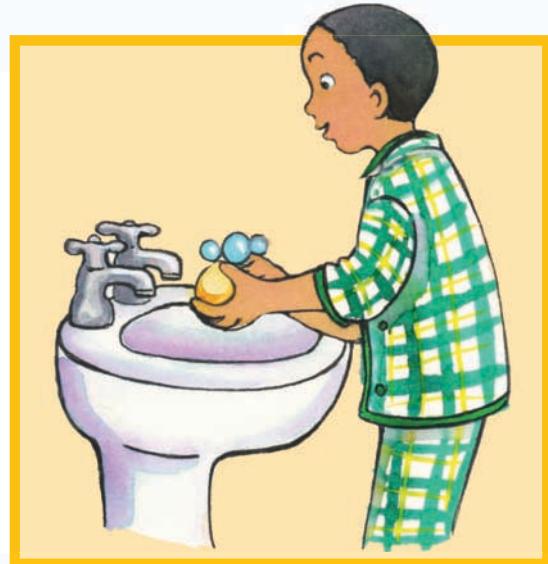

Ku na tindlela to tala leti ti nga hi vabyisa. Nkarhi wo tala hi vabyisa hi switsongwatsongwana. I swintsanana swinene lero a hi swi koti ku swi vona. Swi nghena emimirini ya hina kutani swi hi vabyisa. Swi nga nghena emimirini ya hina kutani swi hi vabyisa.

A hi vulavuleni

Xana vana lava nga eswifanisweni va endla yini leswaku va tshama va hanye kahle? Xana a ku ta humelela yini loko a va nga swi endlangi swilo leswi?

A hi vulavuleni

Sweswi vulavula hi swifaniso leswi. ✓ Kombisa maendlele yo tshama u hanye kahle. Bana xihambano ✗ eka swifaniso leswi nga ku vabyisaka.

Teacher:
Sign:
Date:

Ku hlayisa miri wa mina wu tshama wu hanye kahle

A hi vulavuleni

Xana vana lava nga eswifanisweni va endla yini leswaku va tshama va hanye kahle? Xana a ku ta humelela yini loko a va nga swi endlangi swilo leswi?

Xana a wu swi tiva leswaku mati yan'wana ya tengile kasi yan'wana ya thyakile? Xana u nga swi tiyisisa njhani leswaku mati ya tengile naswona ya lulamele ku nwiwa?

U nga virisa mati ya thyaka eketleleni ku kota ku dlaya switsongwatsongwana.

U nga sefa thyaka.
Mudyondzisi wa wena u ta ku kombeta leswi swi endlisiwaka xiswona.

U nga chela xilepulana xin'we xa bilichi (tanihi Jik) eka thini ra 20 wa tilitara ta mati ya le nambyeni. Pfala thini ku sivela tinhongana. Tshika mati ya tshama 28 wa tiawara u nga si ya nwa.

Cukumeta tithixu leti tirhisiweke
exihambukelweni kumbe
ethinini ra thyaka.

Languta swifaniso leswi kutani u
vulavula hi leswi vana lava va swi
endlaka leswaku va tshama va
hanye kahle.

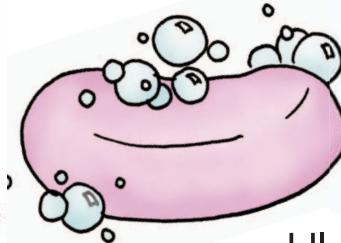
Hlamba mavoko
loko u nga si dya.

Hlamba mavoko endzhaku
ko tirhisa xihambukelo.

Loko u thyakisa exihambukelweni,
basisa kutani u hlamba mavoko.

Pfala nomo loko u khohlola
kumbe loko u entshemula.

Teacher:
Sign:
Date:

Ku kambisia

A hi vulavulenı

Bula hi leswi u swi dyondzeke eka tikotara
timbirhi leti nga hundza.

Ndzi nga vulavula hi ndyangu wa ka hina.

Ndzi nga famba entileni wo khuma.

Ndzi tiva nomboro ya riqingho ra maphorisa.

Ndzi tiva hi mitwiwombilu ya "ina" na "e-e".

Ndzi nga khoma bolo.

Ndzi nga tshama ndzi hlayisekile ekaya ka hina.

Ndzi nga tihlayisa loko ndzi ri ndzexe ekaya.

Ndzi pfuna ndyangu wa ka hina.

Ndzi tiva ndlela ya mina exikolweni.

Ndzi tiva ku tihlayisa ndzi tshama ndzi hanye kahle.

Ndzi tiva leswi ndzi faneleke ku endla swona hi swilo
hinkwaswo leswi nga enkwameni wa mina wa xikolo.

Ndzi tiva tinxaka to hambana ta mindyangu.

Ndzi dyondze swo tala eka dyondzo ya Ntivo swa
vutomi.

Dikixinari ya mina

A

a

G

g

B

b

H

h

C

c

I

i

D

d

J

j

E

e

K

k

F

f

L

l

Dikixinari ya mina

M
m

S
s

N
n

T
t

O
o

U
u

P
p

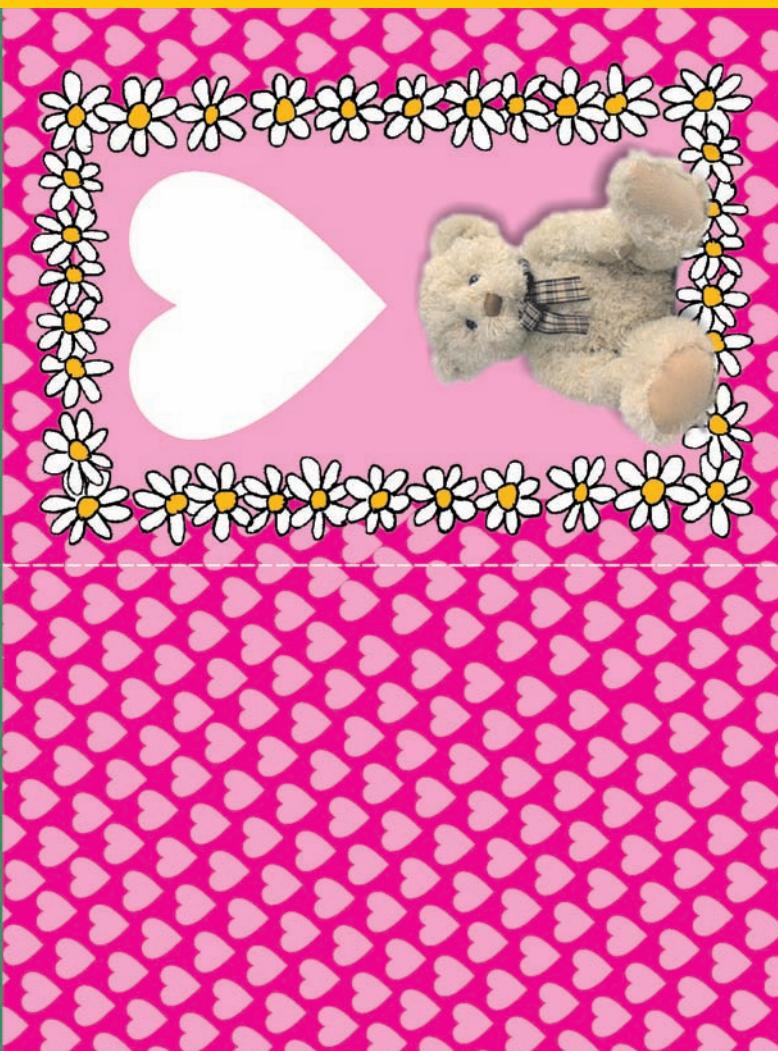
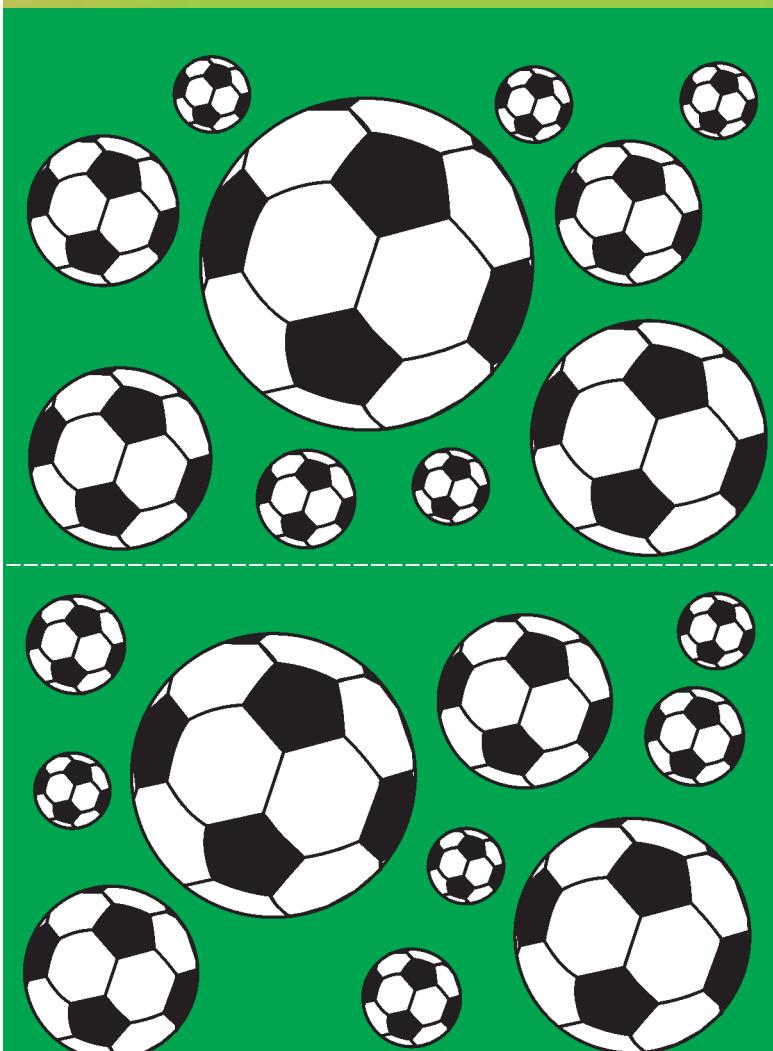
V
v

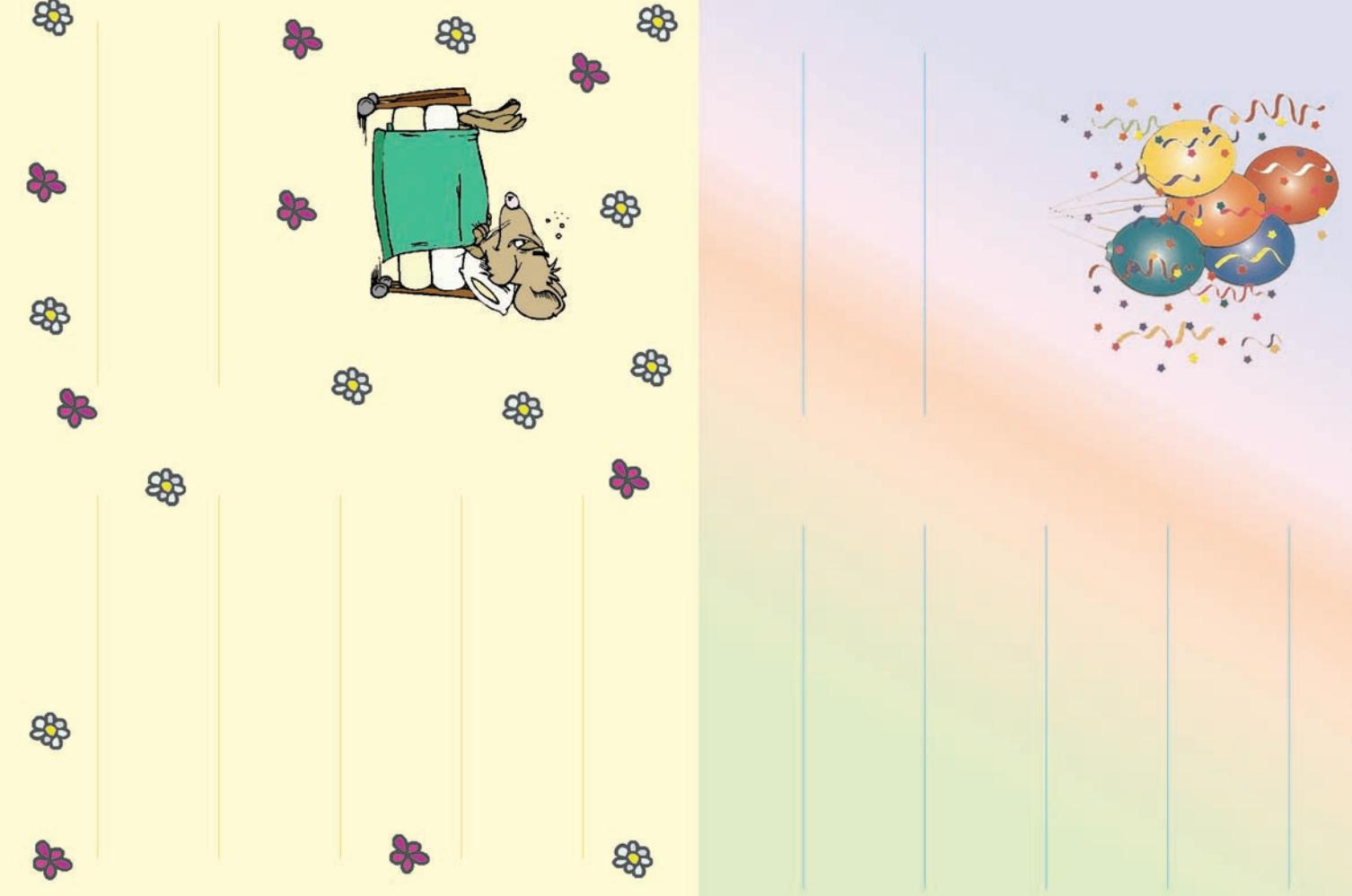
Q
q

W
w

R
r

X - Z
x - z

Masks

Cut out on
the outside
black line.

Tie a string
into the holes
to make a
face mask.

